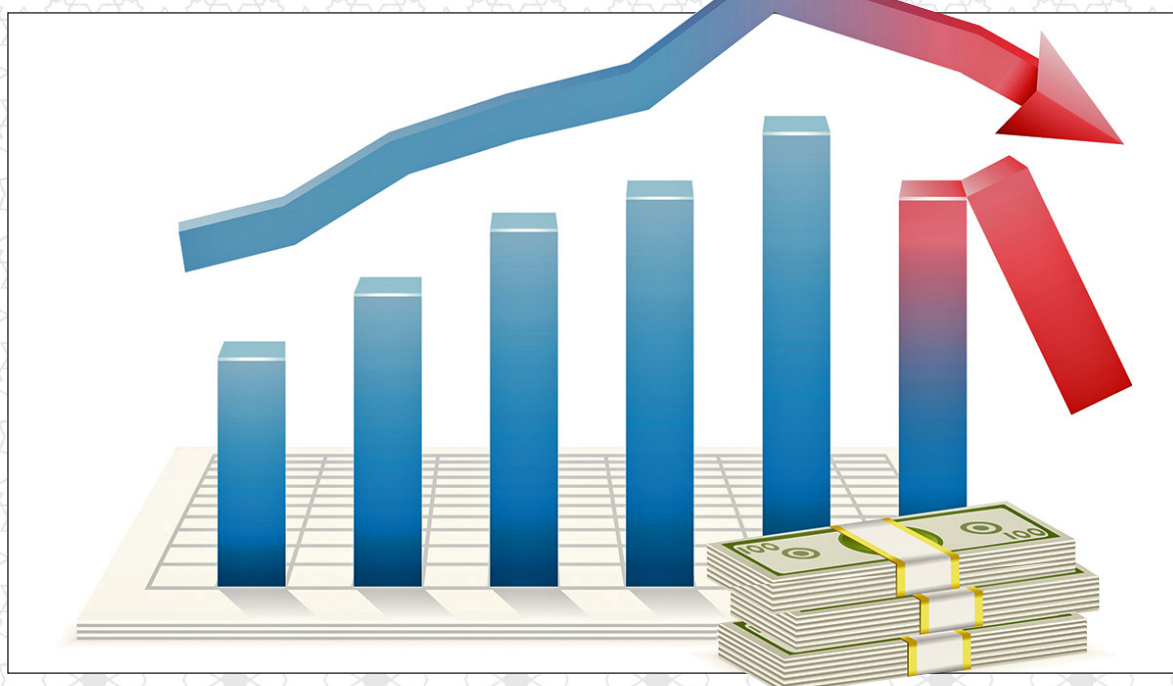

ناپایداری صندوق‌های بازنشستگی (۲):

سلسله گزارش‌های پویایی‌شناسی چالش‌های کشور

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۹۲۸۳
کد موضوعی: ۲۱۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۸/۷

عنوان گزارش:
ناپایداری صندوق‌های بازنشستگی (۲):
سلسله گزارش‌های پویایی شناسی چالش‌های کشور

نام دفاتر:
مطالعات اجتماعی، مرکز شبیه‌سازی و مطالعات سیستمی، مطالعات بخش عمومی

تهیه و تدوین کنندگان:
محمد رضا مالکی (مطالعات اجتماعی)، محمد مهدی فروزان‌فر (مرکز شبیه‌سازی)
رامین حسینعلی‌زاده (مرکز شبیه‌سازی)

مدیر مطالعه:
هادی افراسیابی

همکاران:
شهاب‌الدین فولادی مقدم، حمیدرضا ایزدبخش

ناظران علمی:
بابک نگاهداری، مهدی مختاری پیام

ویراستار ادبی:
زهره عطاردی

گرافیک و صفحه‌آرایی:
محمد دهقانی شهربابی
نرجس امیر احمدی

واژه‌های کلیدی:
۱. صندوق بازنشستگی
۲. پایداری صندوق‌های بازنشستگی
۳. دینامیک صندوق‌های بازنشستگی
۴. تعادل منابع و مصارف

فهرست مطالب

۷	چکیده
۸	خلاصه مدیریتی
۹	۱. مقدمه
۱۰	۲. صندوق‌های بازنشستگی در ایران
۱۱	۳. پارامترهای جمعیتی
۱۵	۴. جامعیت و فراگیری
۱۷	۵. کفایت مزایا
۱۹	۶. پایداری مالی
۲۵	۷. ساختاری و مدیریتی
۲۵	۸. تبیین مدل پویایی‌شناسی
۳۸	۹. بحث و نتیجه‌گیری
۳۹	پیوست
۴۰	منابع و مأخذ

فهرست اشکال و نمودار

۱۰	شکل ۱. مدل تحلیل پویایی‌شناسی صندوق‌های بازنشستگی
۱۱	شکل ۲. نظام مستمری در ایران
۲۶	شکل ۳. متغیرهای مفروض در مدل پویایی‌شناسی صندوق‌های بازنشستگی
۲۷	شکل ۴. پایداری صندوق (تعادل منابع و مصارف)
۲۸	شکل ۵. درآمدهای صندوق، سرمایه‌گذاری
۲۹	شکل ۶. درآمدهای صندوق، ناشی از وصول حق بیمه
۳۱	شکل ۷. هزینه‌های صندوق
۳۲	شکل ۸. نرخ جایگزینی و فرار بیمه‌ای
۳۳	شکل ۹. کسری بودجه دولت
۳۴	شکل ۱۰. اعتماد اجتماعی
۳۵	شکل ۱۱. کیفیت فضای کسب و کار
۳۶	شکل ۱۲. سهم دولت از حق بیمه
۳۷	شکل ۱۳. بیمه اقشار خاص
۱۲	نمودار ۱. پیش‌بینی درصد و جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر (۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰)

فهرست جداول

جدول ۱. نرخ کلی باروری در ایران در فاصله سالهای ۱۳۳۸ تا ۱۴۲۸.....	۱۲
جدول ۲. اصلاحات سن بازنشستگی در کشورهای منتخب.....	۱۳
جدول ۳. سن بازنشستگی و امید به زندگی در ایران در فاصله سال های ۱۳۳۰ تا ۱۳۹۹.....	۱۴
جدول ۴. مقایسه سن بازنشستگی و امید به زندگی در کشورهای منتخب با ایران.....	۱۵
جدول ۵. درصد ضرب پوشش بیمه های اجتماعی در صندوق های بازنشستگی در سال ۱۴۰۰.....	۱۶
جدول ۶. تعداد شاغلان بر حسب گروه های عمده فعالیت اقتصادی در سال ۱۴۰۰.....	۱۶
جدول ۷. تعداد بیمه شدگان به تفکیک اجباری و غیر اجباری و صندوق های بیمه ای در سال ۱۴۰۰.....	۱۷
جدول ۸. نسبت میانگین مستمری صندوق های بازنشستگی به متوسط هزینه خانوار شهری (درصد).....	۱۸
جدول ۹. نسبت پشتیبانی صندوق های بازنشستگی اصلی در سال ۱۴۰۰.....	۱۹
جدول ۱۰. نسبت مصارف به منابع سازمان تأمین اجتماعی در سالهای ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰.....	۲۰
جدول ۱۱. نسبت مصارف به منابع صندوق بازنشستگی کشوری در سال های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰.....	۲۱
جدول ۱۲. نسبت مصارف به منابع صندوق بیمه کشاورزان، روستائیان و عشایر از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰.....	۲۲
جدول ۱۳. سهم اعتبار حقوق بازنشستگان کشوری و لشکری در اعتبارات هزینه ای در سال های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ ..	۲۳
جدول ۱۴. مصارف مستمری در سازمان تأمین اجتماعی و صندوق بازنشستگی کشوری.....	۲۴
جدول ۱۵. اهم قوانین تعهد آور در سازمان تأمین اجتماعی.....	۳۹

نایداری صندوق‌های بازنشستگی (۲): سلسله گزارش‌های پویایی‌شناسی چالش‌های کشور

چکیده

موجود و تحلیل اهم مؤلفه‌های مؤثر بر نظام‌های بازنشستگی و ساختارها و صندوق‌های این حوزه قرار داده و سپس به تبیین مدل پویایی‌شناسی می‌پردازد. مدل‌های پویایی‌شناسی برای به تصویر کشیدن روابط حاکم میان متغیرهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر به صورت حلقه‌های علی و چرخه‌های تشدیدشونده یا بازدارنده طراحی می‌شوند و ابزاری را در اختیار تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران قرار می‌دهد تا در هنگام اتخاذ هر گونه سیاستی نسبت به نتایج احتمالی آن آگاهی داشته باشند. به عنوان مثال تغییر در نرخ جایگزینی چه تأثیری بر قدرت خرید بازنشستگان و متعاقب آن سیاست‌های متناسب‌سازی حقوق دارد و ممکن است بر ایند کلی اتخاذ چنین سیاستی عملاً به نایداری صندوق‌های بازنشستگی کمکی نکند. علاوه بر تبیین حلقه‌های علی و معلولی، نتایج این مطالعه حکایت از آن دارد که صندوق‌های بازنشستگی در ایران یاد ر وضعیت بحرانی قرار دارند و یاد مسیر بحرانی شدن در حرکت هستند.

نظام‌های بازنشستگی و تأمین اجتماعی کشور نقش اساسی در حفظ کرامت انسان‌ها، رفاه اجتماعی و زندگی به دور از فقر دارند؛ اما کاستی‌های نظام تأمین اجتماعی کشور، تحقق‌پذیری این آرمان‌ها را با چالش‌های جدی روبه‌رو کرده است. نگاهی به اطلاعات موجود صندوق‌های بازنشستگی کشور نشان می‌دهد که نظام بازنشستگی با چالش‌های عمده‌ای روبه‌رو است که اثر قابل توجهی بر نحوه تضمین رفاه سالمندان در آینده و همچنین ذخایر کافی برای تأمین تعهدات آتی پذیرفته شده آنان دارد. به اعتقاد اکثر صاحب‌نظران، مهم‌ترین بحرانی که نظام بیمه اجتماعی کشور از آن رنج می‌برد، نایداری منابع مالی صندوق‌های بازنشستگی است که تبدیل به یکی از ابرچالش‌های کشور شده است. این مطالعه با بهره‌گیری از مدل پویایی‌شناسی به تبیین رابطه علی و معلولی مؤلفه‌های درون‌زا و برون‌زای مؤثر بر نایداری مالی صندوق‌های بازنشستگی می‌پردازد. برای این منظور نقطه عزیمت خود را تبیین وضعیت

بیان مسئله

در دهه‌های اخیر یکی از چالش‌های اساسی اقتصاد کشورها، به‌طور عام نظام تأمین اجتماعی و به‌طور خاص بحران مالی نهادهای بازنشستگی بوده است. این امر سبب شده که صندوق‌های بازنشستگی نه تنها قادر به ایفای نقش مؤثر در تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌ها نباشند؛ بلکه به دلیل نیاز به تأمین مالی از بودجه عمومی، بخشی از توان دولت در این زمینه را نیز بکاهند. در این راستا و در دهه‌های اخیر، نظام بازنشستگی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه شاهد طیف گسترده‌ای از اصلاحات ساختاری و پارامتریک بوده که این تحولات در پاسخ به تزلزل پایداری مالی صندوق‌های بازنشستگی در کوتاه مدت و بلندمدت اتفاق افتاده است. در ایران عملکرد صندوق‌های بازنشستگی به گونه‌ای بوده است که وابستگی آنها به بودجه دولت ابعاد گسترده‌ای پیدا کرده و وضعیت نگران‌کننده صندوق‌های بازنشستگی به یک نگرانی مهم و اصلی برای خط‌مشی‌گذاران حوزه تأمین اجتماعی تبدیل شده است. [۱] این نگرانی هم از منظر مدیریت و راهبری صندوق‌ها و هم از منظر مدیریت کلان کشور که مسئولیت تأمین کسری منابع مالی آنها را به عهده گرفته قابل طرح بوده و تبدیل به یکی از بحران‌های اصلی کشور در کنار بحران‌هایی مانند آب و محیط زیست گردیده است.

نگاهی به اطلاعات موجود صندوق‌های بازنشستگی کشور نشان می‌دهد که نظام بازنشستگی با چالش‌های عمده‌ای روبه‌روست و شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور روندی تصاعدی به آن بخشیده است. نسبت جمعیت سالمند و امید به زندگی رو به افزایش و نرخ باروری رو به کاهش است که نشان از کاهش نسبت پشتیبانی در صندوق‌های بازنشستگی دارند. سطح پوشش بیمه بازنشستگی عملاً قادر به پوشش فعالان اقتصادی غیرمزد و حقوق‌بگیر نبوده و نارسایی نظام بیمه‌ای در این زمینه مشهود است. مشکلات مالی صندوق‌های بازنشستگی در بسیاری از موارد محصول ناکارآمدی نظام اقتصادی و تحمیل هزینه‌های ناشی از تورم فزاینده، نرخ بیکاری بالا که موجب کاهش ورودی‌های جدید و در نتیجه کاهش نسبت پشتیبانی در صندوق‌ها شده است، و از سوی دیگر قوانین و مقررات مربوط به سن و سابقه بازنشستگی، محاسبه مزایا، بازنشستگی‌های پیش از موعد و نرخ‌های جایگزینی بالاست که منجر به برهم خوردن تعادل منابع و مصارف صندوق‌ها شده است. با توجه به اندازه ذخایر به نسبت تعهدات مزایا و وضعیت بازار سرمایه و تحریم‌های اقتصادی، عملکرد سرمایه‌گذاری صندوق‌های بازنشستگی جهت تأمین مالی طرح‌های بازنشستگی قابل قبول نمی‌باشد.

از آنجا که صندوق‌های بیمه اجتماعی کارکرد درازمدت دارند، هرگونه قانونگذاری مقطعی و فاقد جامعیت بدون توجه به نتایج درازمدت،

می‌تواند وضعیت بیمه‌های اجتماعی را در بلندمدت با مخاطرات بیشتری روبه‌رو کند. به نظر می‌رسد سیاستگذاری در حوزه بیمه اجتماعی و بازنشستگی باید در برگیرنده تدابیری برای پایداری صندوق‌های بازنشستگی و استمرار ارائه تعهدات و خدمات در قبال بیمه‌شدگان با رعایت الزامات علمی و محاسبات بیمه‌ای باشد. در شرایط کنونی انجام اصلاحات نیازمند اجماع همه‌جانبه از سوی قوای سه‌گانه و گفتمان اجتماعی در پذیرش آثار اجتماعی آن از سوی مردم است. سیاست‌هایی مانند متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان، اعطای یارانه‌ها و معافیت‌های بیمه‌ای بدون توجه به توان مالی دولت و دیگر سیاست‌های معطوف به نظام‌های بیمه و بازنشستگی در بسیاری از موارد در میان مدت و بلندمدت نتایج زیان‌باری را برای صندوق‌ها، دولت و جامعه به همراه داشته و در بسیاری از موارد مبتنی بر مصلحت و خیر عمومی نبوده است.

یافته‌های کلیدی

بر اساس نتایج این تحقیق؛ مهم‌ترین بحرانی که نظام بیمه اجتماعی کشور از آن رنج می‌برد، پایداری منابع مالی صندوق‌های بازنشستگی است که تبدیل به یکی از ابرچالش‌های کشور شده است. «قوانین غیرمتکی بر محاسبات بیمه‌ای و تحمیل بیمه‌های یارانه‌ای (بدون تأمین منابع آن) به صندوق‌های بازنشستگی»؛ «عدم استقرار نظام چندلایه بیمه‌ای»؛ «عدم تناسب بین امید به زندگی و سن بازنشستگی در کشور»؛ «روند فزاینده نسبت سالمندی در کشور»؛ «تنوع بی‌قواره در قوانین و مقررات بیمه‌ای و خدمات آنها»؛ «وجود تبعیض‌های درون یک صندوق و بین صندوق‌های بازنشستگی»؛ «سیاستگذاری نادرست در تشویق به اشتغال در مشاغل سخت و زیان‌آور»؛ «مخدوش شدن چندجانبه‌گرایی در نظام بازنشستگی»؛ «ضعف در نهاد سیاستگذار در حوزه تأمین اجتماعی و مدیریت صندوق‌ها و سرمایه‌گذاری آنها و مداخلات سیاسی در انتصابات و حکمرانی آنها»؛ «نوسانات اقتصادی و پیامدهای زیان‌بار آن بر حوزه بیمه‌ای»؛ و «عدم توان دولت در ایفای تعهدات و تأدیه بدهی‌ها به صندوق‌های بازنشستگی» از جمله مهم‌ترین دلایل بروز این وضعیت است. در عین حال «گسترش مشاغل غیررسمی و موقتی‌سازی قراردادهای کار»؛ «عدم تناسب و تعادل در توزیع بارانه‌های بیمه‌ای و تعهدات بیمه‌ای بلاوجه دولت ناشی از قوانین الزام‌آور بدون توجه به توان مالی دولت و استحقاق سنجی»؛ و «ضعف در استقرار بیمه اجتماعی پایه (فراگیر)» از دیگر مسائل و مشکلات حوزه بیمه‌ای است که علاوه بر تشدید بحران صندوق‌های بازنشستگی، موجب شده است که بخش قابل‌اعتنایی از شاغلین کشور به‌رغم نص صریح قانون از پوشش بیمه پایه اجتماعی محروم بمانند و در عین حال یارانه‌های بیمه‌ای از توزیع متوازن برخوردار نباشد.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

اهم اصلاحات متصور در این حوزه که بایستی در دستور کار وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی قرار گیرد، در دو قالب «اصلاحات ساختاری» و «اصلاحات پارامتریک» قابل دسته‌بندی است. تقویت نهاد سیاستگذار، تقویت یا ایجاد نهاد تخصصی و تنظیم‌گر بیمه‌ای با رویکرد تقویت تنظیم‌گری و چندجانبه‌گرایی، اصلاح ساختار و قوانین و مقررات صندوق‌های بازنشستگی مبتنی بر استقرار نظام چندلایه بیمه‌ای و همچنین اصلاح ساختار بودجه با رویکرد ایفای تعهدات و تأدیه بدهی دولت به صندوق بازنشستگی؛ از جمله مهم‌ترین اصلاحات ساختاری در این حوزه تلقی می‌شود. افزایش سن بازنشستگی متناسب با سن امید به زندگی به صورت تدریجی، اصلاح نحوه محاسبه حقوق بازنشستگی به صورت تدریجی، تغییر نرخ مشارکت سهم دولت، بیمه‌پرداز و کارفرما در سطوح بالاتر حقوقی با رویکرد افزایش مشارکت فرد مبتنی بر استقرار نظام چندلایه بیمه‌ای (بیمه پایه-مازاد-مکمل)، تغییر قوانین در جهت دشوار کردن بازنشستگی‌های پیش‌از موعد، پوشش بیمه افراد فاقد

پوشش بیمه پایه اجتماعی با مشارکت فرد و از طریق آزمون وسع، حذف معافیت‌های بیمه‌ای بلاوجه از طریق آزمون وسع، و ایجاد زمینه‌های قانونی لازم جهت پوشش بیمه کارفرمایان و شاغلین مشاغل پلتفرمی؛ از جمله مهم‌ترین اصلاحاتی است که می‌تواند منجر به کاهش بحران صندوق‌های بازنشستگی و ایفای تکالیف دولت در حوزه بیمه‌ای شود. این گزارش به‌عنوان سند مقدماتی مدل پویایی‌شناسی در حوزه نظام بازنشستگی کشور تهیه شده و تصویری از رابطه علی و معلولی و روابط حاکم میان متغیرهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر به صورت حلقه‌های علی و چرخه‌های تشدیدشونده یا بازدارنده در زمینه پایداری صندوق‌های بازنشستگی پیش‌روی سیاستگذار قرار می‌دهد. بدون شک زمانی این منظومه تکمیل خواهد شد که برنامه‌ها و ابزارهای محاسباتی سنجش آثار مالی و اجتماعی متغیرهای مؤثر بر پایداری صندوق‌های بازنشستگی تهیه و تمامی آمار و اطلاعات مورد نیاز از سوی تمامی دستگاه‌های اجرایی ذی‌نفع و ذی‌ربط جهت سنجش تأثیر سیاست‌ها در اختیار تهیه‌کنندگان آن قرار گیرد. بدون شک این مطالعه خالی از ایراد نبوده و نیازمند نقد و نظر خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه است.

۱. مقدمه

نظام رفاهی ایران بیش از هر چیز بر بیمه‌های اجتماعی متکی است و در طول تاریخ ایران مدرن هر گاه از انسجام بخشی یا اصلاحات و بازآرایی نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی یا نظام تأمین اجتماعی سخن به میان آمده است نظام بیمه و بازنشستگی در کانون آن قرار داشته است. این موضوع چه در قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی و چه در سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی کاملاً مشهود است.

در وضعیت کنونی نیز بار اصلی پوشش نظام تأمین اجتماعی و حوزه‌های سه‌گانه آن به‌عهده نظام بیمه و بازنشستگی کشور است و سایر حوزه‌ها در جایگاه مکمل آن قرار دارند. با وجود این، همین محوریت سبب تحمیل فشارهای مضاعف بیرونی و انتظارات مرتبط با تأمین اجتماعی به حوزه بیمه‌ای شده است و وظایف سایر نهادهای فعال در حوزه تأمین اجتماعی در حوزه حمایتی و امدادی نیز به نهادهای بیمه‌گر اجتماعی تحمیل شده است. این موضوع در کنار مشکلات متعدد تاریخی مدیریتی و چالش‌های ساختار اقتصاد کلان و نوسانات آن، به چالش صندوق‌های بازنشستگی منتهی شده است و تاب‌دانا پیش‌رفته است که به‌عنوان یکی از ابرچالش‌های مهم کشور در برنامه ششم توسعه مورد توجه قرار گرفته است. مهم‌ترین فاکتور در بحث نظام‌های بازنشستگی پایداری منابع و مصارف صندوق‌های بازنشستگی است که جزء مسائل پیچیده و غیرساختار یافته است و ذی‌نفعان متعددی در آن دخالت دارند و هر کدام از جنبه خاصی با مسئله در ارتباط هستند [۲]. این نظام نیز همانند هر نظام دیگری مؤثر و متأثر بر نظام‌های بیرونی نظیر نظام اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و نظام سیاسی کشور است. در عین حال عناصر و عوامل درون‌زای این نظام نیز همانند هر نظام اجتماعی دیگری دارای رابطه علی و معلولی با یکدیگر بوده و لازم است در هنگام هر گونه تصمیم‌گیری در رابطه با صندوق‌های بازنشستگی این روابط مورد توجه قرار گیرند. شکل ۱ در قالب یک مدل پویایی‌شناسی رابطه علی و معلولی این عوامل را به تصویر می‌کشد. این گزارش پس از معرفی نظام بازنشستگی در ایران، وضعیت صندوق‌های بازنشستگی را مورد بررسی و تحلیل قرار داده و اهم مسائل و چالش‌های نظام بازنشستگی و صندوق‌های بازنشستگی و تبیین رابطه علی و معلولی آنان مورد بحث قرار گرفته است.

شکل ۱. مدل تحلیل پویایی‌شناسی صندوق‌های بازنشستگی

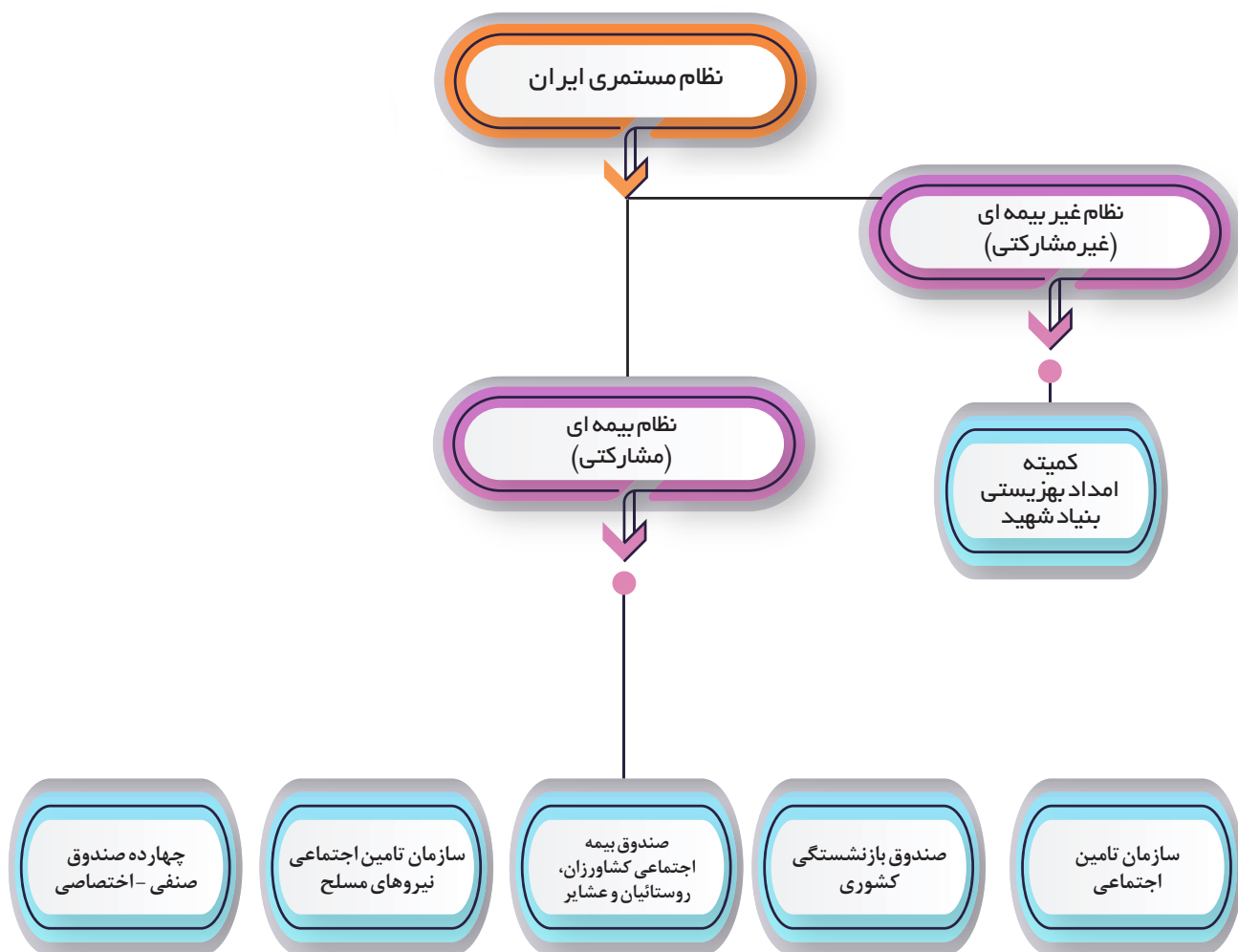
۲. صندوق‌های بازنشستگی در ایران

روستائیان و عشایر) و صندوق‌های اختصاصی (شامل چهارده صندوق صنفی-اختصاصی) تقسیم می‌شود. شکل ۲ نظام مستمری در ایران را به تصویر کشیده است.

نظام بیمه‌ای (مشارکتی) در کشور به دو دسته صندوق‌های اصلی (شامل چهار صندوق سازمان تأمین اجتماعی، بازنشستگی کشوری، سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح و بیمه اجتماعی کشاورزان،

شکل ۲. نظام مستمری در ایران

پایدار باشد. در ادامه وضعیت کنونی صندوق‌های بازنشستگی شامل پارامترهای جمعیتی، جامعیت، کفایت و پایداری مالی و همچنین از منظر ساختاری و مدیریتی مورد بررسی قرار گرفته و سپس پارامترهای مذکور در قالب متغیرهای علی حلقوی با چرخه‌های بازخوردی توصیف خواهد شد.

صندوق‌های بازنشستگی به‌عنوان بخش مهمی از نظام رفاه و تأمین اجتماعی هر کشور، نوعی سازمان بیمه‌ای محسوب می‌شوند که در راستای تضمین امنیت اقتصادی شاغلان در زمان بازنشستگی فعالیت می‌کند. هر صندوق بازنشستگی برای اینکه بتواند به فعالیت ادامه دهد و تعهدات خود به بازنشستگان را بپردازد باید از نظر مالی

۳. پارامترهای جمعیتی

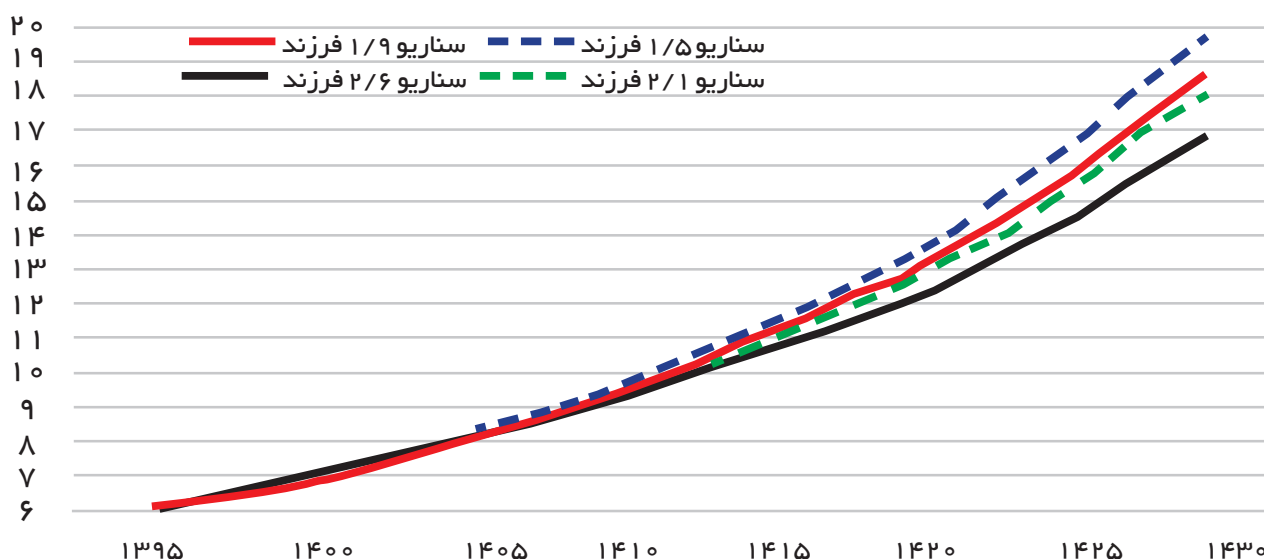

پیش‌بینی نرخ سالمندی و باروری در ایران

پژوهشکده آمار برآورد می‌شود که جمعیت سالمند کشور در سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰ در سناریوهای مختلف حدود چهار برابر خواهد شد و از چهار میلیون و ۸۷۰ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ به حدود نوزده میلیون نفر در سال ۱۴۳۰ خواهد رسید. نمودار ۱ روند تغییرات سالمندی در ایران را در افق سی‌ساله براساس چهار سناریو به تصویر کشیده است.

بررسی روند تغییرات جمعیتی ایران نشان می‌دهد که در نیم‌قرن اخیر یعنی از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵ جمعیت افراد بالای ۶۵ سال که عمده تعهدات صندوق‌ها با عنوان حقوق بازنشستگی، وظیفه و مستمری در قبال آنان است، پنج برابر شده است؛ در حالی که طی همین دوره زمانی جمعیت کل کشور حدود ۳٫۲۳ برابر شده است. براساس داده‌های

نمودار ۱. پیش‌بینی درصد جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر (۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰)

مأخذ: پژوهشکده آمار، ۱۳۹۵، [۳]

است. این نرخ از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۲۸ تقریباً ثابت خواهد ماند. جدول ۱ نرخ باروری را در سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۴۲۸ به تصویر کشیده است.

ارزیابی نرخ باروری در ایران که توسط سازمان ملل متحد انجام شده، نشان می‌دهد این نرخ از ۶/۲۸ در سال ۱۳۵۸ به ۱/۶۲ در سال ۱۳۹۸ رسیده

جدول ۱. نرخ کلی باروری در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۴۲۸

سال	نرخ باروری
۱۳۳۸-۱۳۴۳	۶,۹۱
۱۳۵۳-۱۳۵۸	۶,۲۸
۱۳۶۳-۱۳۶۸	۵,۶۲
۱۳۷۳-۱۳۷۸	۲,۶۳
۱۳۸۳-۱۳۸۸	۱,۷۷
۱۳۹۳-۱۳۹۸	۱,۶۲
۱۴۰۳-۱۴۰۸	۱,۵
۱۴۱۳-۱۴۱۸	۱,۵۶
۱۴۲۳-۱۴۲۸	۱,۶۲

مأخذ: سازمان ملل متحد، ۲۰۱۹، [۴]

وصولی توسط صندوق‌ها تنزل خواهد یافت. به عبارت دیگر افزایش طول عمر بشر و کاهش تعداد زادوولد (تغییرات جمعیتی) موجب افزایش نسبت وابستگی بالقوه (نسبت جمعیت بالای ۶۵ سال به جمعیت ۶۵-۱۵ سال) و کاهش نسبت پشتیبانی (نسبت بیمه‌پردازان به مستمری‌بگیران در یک سازمان بیمه‌ای) خواهد شد که چالش بزرگی پیش‌روی صندوق‌های بازنشستگی است.

بدیهی است که تغییرات جمعیتی و افزایش سالمندی در جهان همه کشورها را با بحران در نظام‌های بازنشستگی روبرو کرده و ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. مشخص است که با افزایش تعداد سالمندان در سال‌های آینده، مصارف صندوق‌های بازنشستگی برای ایفای تعهدات افزایش یافته و با کاهش نرخ باروری تعداد بیمه‌پردازان به صندوق‌های بازنشستگی نیز کاهش می‌یابد که بالطبع میزان منابع

اسپانیا، کره جنوبی، فرانسه، یونان و ... به‌منظور کاهش هزینه‌های مالی، سن بازنشستگی را افزایش داده‌اند. اکثر کشورهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در میانه قرن حاضر دارای حداقل سن بازنشستگی ۶۷ سال خواهند بود. تعدادی از کشورها با ایجاد پیوند مستقیم بین افزایش سن بازنشستگی با روند تکاملی امید به زندگی، از این سن نیز فراتر خواهند رفت. جدول ۲ برخی اصلاحات در سن بازنشستگی کشورهای منتخب را در سال‌های اخیر نشان می‌دهد.

امید به زندگی و سن و سابقه لازم برای بازنشستگی
با وقوع بحران سالمندی در دنیا و افزایش امید به زندگی و به‌منظور حفظ تعادل منابع و مصارف صندوق‌های بازنشستگی، سن و سابقه لازم برای بازنشستگی در اکثر کشورهای دنیا افزایش یافته و تناسب لازم بین سن و سابقه بازنشستگی و تغییرات جمعیتی صورت پذیرفته است. مطالعات حاکی از آن است که در یک دوره بیست‌ساله از سال ۱۹۹۵ تا پایان دسامبر ۲۰۱۵، پنجاه کشور از جمله آلمان،

جدول ۲. اصلاحات سن بازنشستگی در کشورهای منتخب

نام کشور	سن و سابقه بازنشستگی
ترکیه	■ افزایش سن بازنشستگی زنان از ۵۸ و مردان از ۶۰ سال به ۶۵ در مدت چهار سال
اتریش	■ افزایش سن بازنشستگی از ۶۲ به ۶۵ سال ■ یکسان‌سازی سن بازنشستگی مردان و زنان
چک	■ افزایش سن بازنشستگی از ۶۰ به ۶۹ سال (هر سال دو ماه)
استرالیا	■ افزایش یک‌باره سن بازنشستگی زنان از ۶۰ به ۶۵ سال ■ افزایش سن بازنشستگی مردان و زنان از ۶۵ به ۶۷ در مدت ۶ سال
دانمارک	■ افزایش سن بازنشستگی از ۶۰ به ۶۴ سال در مدت ۱۰ سال
انگلستان	■ افزایش یک‌باره سن بازنشستگی از ۶۰ به ۶۵ سال ■ افزایش تدریجی از ۶۵ به ۶۷ سال در مدت هشت سال
مجارستان	■ افزایش یک‌باره سن بازنشستگی زنان از ۵۵ و مردان از ۶۰ به ۶۲ سال ■ افزایش تدریجی از ۶۲ به ۶۵ سال در مدت پنج سال
ژاپن	■ افزایش سن بازنشستگی از ۶۰ به ۶۵ سال
یونان	■ افزایش سن بازنشستگی از ۵۸ به ۶۵ سال ■ افزایش سن بازنشستگی کامل به ۶۷ سال
ایتالیا	■ افزایش یک‌باره سن بازنشستگی زنان از ۵۵ به ۶۰ سال و مردان از ۶۰ به ۶۵ سال ■ افزایش تدریجی سن بازنشستگی مردان و زنان به ۶۷ در مدت ۱۰ سال
ایرلند	■ افزایش سن بازنشستگی از ۶۵ به ۶۸ سال در مدت دوازده سال
آلمان	■ افزایش یک‌باره سن بازنشستگی از ۶۵ به ۶۷ سال

مأخذ: [۵]

زندگی در ایران از سال ۱۳۳۰ تا به امروز از ۴۶ سال به ۷۶ سال افزایش پیدا کرده است. این در حالی است که طی همین سال‌ها متوسط سن بازنشستگی از ۵۷ سال به ۵۱ سال کاهش پیدا کرده است. فاصله سن بازنشستگی تا امید به زندگی که عاملی تعیین کننده در میزان سال‌های دریافت مستمری توسط مشترکان صندوق بیمه‌ای و هزینه‌های آن محسوب می‌شود، از منفی ۱۰ سال در سال ۱۳۳۰ به حدود مثبت ۲۵ سال در سال ۱۳۹۹ رسیده است. به عبارت دیگر سن بازنشستگی که ۱۰ سال بزرگ‌تر از سن امید به زندگی بوده است، اکنون ۲۵ سال کوچک‌تر از آن است. جدول ۳ روند تغییرات سن بازنشستگی و امید به زندگی در هفتاد سال اخیر در ایران نشان می‌دهد.

در ایران نه تنها اصلاحاتی رخ نداده، بلکه قوانین و مقرراتی در کشور به تصویب رسیده است که شکاف بین سن و سابقه لازم برای بازنشستگی و امید به زندگی را افزایش داده و بر بحران صندوق‌های بازنشستگی دامن زده است. تلاش‌های انجام شده برای اصلاح قوانین مربوط به سن و سابقه بازنشستگی نیز تاکنون حاصلی نداشته و پارادایم غالب کاهش سن و سابقه لازم برای بازنشستگی یا حفظ وضع موجود است تا شاید از این طریق و با خروج نیروی کار به روش بازنشستگی بخشی از مشکلات مربوط به اشتغال جوانان حل شود. رویکردی که هزینه‌های قابل توجهی به صندوق‌های بازنشستگی و بودجه عمومی تحمیل کرده و با اصول بیمه‌ای در تعارض است. بررسی‌ها حکایت از آن دارد که سن امید به

جدول ۳. تعداد خانوارهای تحت پوشش نهادهای حمایتی از سال ۱۳۹۲-۱۴۰۰

سال	سن بازنشستگی	امید به زندگی	فاصله سن بازنشستگی تا امید به زندگی
۱۳۳۰	۵۶,۹۳	۴۶	۱۰,۹۳-
۱۳۴۰	۵۴,۶۹	۴۷,۵	۷,۱۹-
۱۳۵۰	۵۴	۵۲,۳۸	۱,۶۲-
۱۳۶۰	۵۱,۸۱	۵۶,۷	۴,۸۹
۱۳۷۰	۵۲,۸۶	۶۷,۵	۱۴,۶۴
۱۳۸۰	۵۱,۴۱	۷۱,۸	۲۰,۳۹
۱۳۹۰	۵۱,۵۴	۷۴,۴	۲۲,۸۶
۱۳۹۵	۵۱,۵۳	۷۵,۶	۲۴,۰۷
۱۳۹۹	۵۱,۵۳	۷۶,۲۷	۲۴,۷۴

مأخذ: [۶]

می‌پردازند و بین ۵ تا ۶ سال نیز بیشتر حقوق بازنشستگی و مستمری دریافت می‌کنند. همچنین اختلاف سن بازنشستگی با امید به زندگی در ایران برای مردان و زنان به ترتیب ۳ سال و ۱ سال و دو ماه از میانگین چهار کشور با سن بازنشستگی پایین‌تر است.

مقایسه تطبیقی سن بازنشستگی در ایران با ۱۵ کشور منتخب که در جدول ۱۴ ارائه شده حاکی از آن است که اختلاف سن بازنشستگی با امید به زندگی در ایران برای مردان حدود پنج سال و برای زنان ۶ سال و دو ماه بیشتر از میانگین این اختلاف در یازده کشور منتخب اولیه است. به عبارت دیگر در ایران افراد به‌طور متوسط بین ۵ تا ۶ سال کمتر کسور

جدول ۴. مقایسه سن بازنشستگی مؤثر و امید به زندگی در کشورهای منتخب با ایران

کشور	سن بازنشستگی		امید به زندگی		اختلاف امید به زندگی با سن بازنشستگی	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
ایران	۵۲،۵	۴۹،۳	۷۲	۷۶	۱۹،۵	۲۶،۷
استرالیا	۶۴،۱	۶۳،۳	۸۱،۲	۸۵،۲	۱۷،۱	۲۱،۹
کانادا	۶۳،۹	۶۲،۶	۸۰،۲	۸۴،۲	۱۶،۳	۲۱،۶
شیلی	۶۴،۶	۶۰،۹	۷۷،۴	۸۲،۳	۱۲،۸	۲۱،۴
جمهوری چک	۶۳،۱	۶۱،۵	۷۶،۵	۸۱،۸	۱۳،۴	۲۰،۳
دانمارک	۶۳،۱	۶۳،۵	۷۸،۷	۸۲،۷	۱۵،۶	۱۹،۲
کره جنوبی	۶۵،۷	۶۴،۹	۷۹،۶	۸۵،۷	۱۳،۹	۲۰،۸
آلمان	۶۳،۱	۶۳،۲	۷۸،۷	۸۳،۶	۱۵،۶	۲۰،۴
سوئد	۶۵،۸	۶۴،۹	۸۰،۷	۸۴،۴	۱۴،۹	۱۹،۵
مکزیک	۶۶،۲	۶۲،۵	۷۲،۱	۷۷،۸	۵،۹	۱۵،۳
نروژ	۶۴،۹	۶۳،۱	۸۰،۲	۸۴،۲	۱۵،۳	۲۱،۱
فرانسه	۶۰،۴	۶۰،۹	۷۹،۴	۸۵،۴	۱۹	۲۴،۵
میانگین ۱۱ کشور منتخب						
	۵۸،۹	۴۷	۷۳،۷	۷۶،۵	۱۴،۸	۲۰،۵
عربستان سعودی	۵۸،۹	۴۷	۷۳،۷	۷۶،۵	۱۴،۸	۲۰،۵
یونان	۶۰،۹	۵۸،۱	۷۹،۵	۸۴،۵	۱۸،۶	۲۶،۴
ترکیه	۶۰،۷	۵۹،۳	۷۴،۳	۸۰،۲	۱۳،۶	۲۰،۹
ایتالیا	۶۲،۳	۶۱،۳	۸۱	۸۵،۴	۱۸،۷	۲۴،۱
میانگین چهار کشور با سن بازنشستگی پایین						
	۱۶،۵	۲۵،۵				
میانگین تمامی کشورهای منتخب						
	۱۵	۲۱،۷				

مأخذ: [۷]، [۸]، [۹]

ترتیب بود، تا اینکه براساس قانون اصلاح مواد (۷۲ و ۷۷) و تبصره ماده (۷۶) قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۷۱، سن بازنشستگی مردان به ۵۰ و زنان به ۴۵ سال کاهش یافت.

نتیجه این شد که در سازمان تأمین اجتماعی متوسط بیمه‌پردازی ۲۳،۱ سال و مدت دریافت مستمری ۲۱،۲ سال است، فاصله سن بازنشستگی (۵۶،۵ سال) با امید به زندگی به طور متوسط ۱۸،۵ سال است و علاوه بر فرد، همسر و وراثت تا زمانی که مجرد هستند نیز می‌توانند از مستمری بهره‌مند شوند.

روند قانونگذاری کشور در ۶ دهه اخیر به نحوی بوده است که نه تنها مطابق با افزایش امید به زندگی، سن و سابقه لازم برای بازنشستگی افزایش نیافته بلکه کاهش نیز یافته است.

در شرایطی که مطابق لایحه قانونی بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۱، سن بازنشستگی برای مردان ۶۵ و زنان ۶۰ سال تعیین شده بود؛ در قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب سال ۱۳۳۹ سن بازنشستگی برای مردان ۶۰ و برای زنان به ۵۵ سال کاهش یافت. سن بازنشستگی در قانون تأمین اجتماعی مصوب سال ۱۳۵۴ نیز به همین

۴. جامعیت و فراگیری

است. این شاخص از تقسیم مجموع بیمه‌شدگان و مستمری‌بگیران و افراد تبعی آنها به تعداد جمعیت کل کشور به دست می‌آید و نشان‌دهنده کارایی سازمان‌های بیمه‌گر در ایجاد چتر حمایتی بیمه اجتماعی در کشور است. [۷] جدول ۵ جزئیات مربوط به ضریب پوشش بیمه‌های اجتماعی کل کشور را در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد.

ضریب پوشش بیمه‌ای جمعیت کل کشور

با وجود هجده صندوق بازنشستگی در کشور، پوشش کامل بیمه‌های اجتماعی در بین گروه‌های مختلف جامعه محقق نشده است. ضریب پوشش بیمه‌های اجتماعی کل کشور؛ بیانگر سهم تعداد افراد تحت پوشش سازمان‌ها و صندوق‌های بیمه‌ای کشور از جمعیت کل کشور

جدول ۵. درصد ضریب پوشش بیمه‌های اجتماعی در صندوق‌های بازنشستگی در سال ۱۴۰۰

صندوق/سازمان	تعداد افراد تحت پوشش (نفر)	ضریب پوشش (درصد)
تامین اجتماعی	۴۵,۰۶۳,۲۸۳	۵۳,۶
بازنشستگی کشوری	۵,۷۷۱,۰۲۶۵	۷
بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر	۵,۷۲۴,۰۸۰۷	۷
بازنشستگی نیروهای مسلح	۳,۰۷۲,۰۸۳	۴
سایر صندوق‌ها	۱,۰۶۳,۵۰۰۸	۲
جمع کل	۶۱,۰۲۱,۳۶۵	۷۳
جمعیت کل کشور	۸۴,۰۵۰,۰۰۰	

مأخذ: دفتر بیمه‌های اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۰ [۶]

درصد به صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر و ۲ درصد به سایر صندوق‌های اختصاصی تعلق دارد.

ضریب پوشش بیمه‌ای شاغلان کل کشور

هر چند از نظر پوشش نظام مستمری، ایران در مقایسه با سایر کشورهای منطقه وضعیت مناسب‌تری دارد اما نکته کلیدی و چالش اساسی این است که نظام مستمری مشارکتی بر جمعیت مزد و حقوق‌بگیر تمرکز دارد؛ به نحوی که قادر به تحت پوشش قرار دادن گروه‌های خوداشتغال به خصوص مشاغل غیررسمی نیست. برای درک بهتر این موضوع باید شاغلان را به تفکیک جمعیت مزد و حقوق‌بگیر و غیرمزد و حقوق‌بگیر بررسی و مطالعه کرد. براساس گزارش سالیانه مرکز آمار کشور در پایان سال ۱۳۹۸ تعداد ۲۳ میلیون و ۴۴۷ هزار نفر شاغل بوده‌اند که ۱۳ میلیون و ۲۹۴ هزار نفر آنان را مزد و حقوق‌بگیران (شامل مزد و حقوق‌بگیران بخش عمومی و خصوصی) و حدود ۱۰ میلیون نفر را غیرمزد و حقوق‌بگیران (شامل کارفرمایان، کارکنان مستقل و کارکنان فامیلی بدون مزد) تشکیل می‌دهند.

در حال حاضر نسبت کل جمعیت تحت پوشش صندوق‌ها شامل بیمه شده اصلی و تبعی به علاوه مستمری‌بگیر اصلی و تبعی به کل جمعیت کشور حدود ۷۳ درصد است. بخش عمده پوشش بیمه‌ای در کشور به صندوق‌های اصلی یعنی سازمان تأمین اجتماعی، صندوق بازنشستگی کشوری و صندوق نیروهای مسلح و صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر اختصاص دارد. از این مقدار ۵۳ درصد سهم سازمان تأمین اجتماعی، ۷ درصد سهم صندوق بازنشستگی کشوری و حدود ۱۲ درصد سهم بقیه صندوق‌ها (نیروهای مسلح، کشاورزان، روستائیان و عشایر، بانک‌ها، نفت، آینده‌ساز و ...) است. مهم‌ترین خلأ و نارسایی وضع موجود در پوشش جمعیت بیمه‌های اجتماعی، نبود نظام بیمه‌ای مناسب و عدم استمرار پوشش بیمه‌ای برای شاغلان غیرمزد و حقوق‌بگیر است.

میانگین کشوری این شاخص برای سه صندوق تأمین اجتماعی، صندوق بازنشستگی کشوری و نیروهای مسلح در پایان سال ۱۳۹۸ برابر با ۶۶ درصد است. به این معنا که ۶۶ درصد جمعیت کل کشور تحت پوشش سه صندوق بیمه‌ای اصلی کشور قرار گرفته‌اند و از ۶ درصد باقیمانده، ۴

جدول ۶. تعداد شاغلان بر حسب گروه‌های عمده فعالیت اقتصادی در سال ۱۴۰۰

گروه‌های اقتصادی	زن و مرد	مرد	زن
کارفرما	۷۴۰,۱۱۴	۷۴۰,۱۱۴	۷۰۷,۳۳۱
کارکنان مستقل	۸,۵۱۵,۶۱۷	۷,۷۰۷,۰۶۳	۸۰۸,۵۵۴
مزد و حقوق‌بگیر بخش خصوصی	۹,۶۸۱,۸۵۶	۸,۴۶۰,۳۵۲	۱,۲۲۱,۵۰۴
کارکنان فامیلی بدون مزد	۸۹۷,۱۵۵	۳۴۲,۱۱۷	۵۵۵,۰۳۸
مزد و حقوق‌بگیر بخش عمومی	۳,۶۱۲,۷۱۰	۲,۷۱۵,۱۴۱	۸۹۷,۵۶۹
کل غیرمزد و حقوق‌بگیران	۱۰,۱۵۲,۸۸۶	۸,۷۵۶,۵۱۱	۱,۳۹۶,۳۷۵
کل مزد و حقوق‌بگیران	۱۳,۲۹۴,۵۶۷	۱۱,۱۷۵,۴۹۳	۲,۱۱۹,۰۷۳
کل شاغلان	۲۳,۴۴۷,۴۵۲	۱۹,۹۳۲,۰۰۴	۳,۵۱۵,۴۴۸

مأخذ: [۴]

(کارفرمایان، کارکنان مستقل و کارکنان فامیلی بدون مزد) و تعداد دوازده میلیون و ۳۳۲ هزار نفر را بیمه‌شدگان اجباری (مزد و حقوق‌بگیران بخش عمومی و خصوصی) تشکیل می‌دهند.

براساس اطلاعات جدول ۷ از مجموع کل شاغلان کشور تعداد نوزده میلیون و ۲۰۳ هزار نفر تحت پوشش بیمه اجتماعی قرار دارند. از این تعداد، ۶ میلیون و ۸۷۱ هزار نفر را بیمه‌شدگان غیراجباری

جدول ۷. تعداد بیمه‌شدگان به تفکیک اجباری و غیراجباری و صندوق‌های بیمه‌ای در سال ۱۴۰۰

بیمه‌شدگان اجباری	بیمه‌شدگان غیراجباری	کل بیمه‌شدگان	صندوق/سازمان
۱۰,۴۴۶,۷۵۹	۴,۶۸۳,۲۵۶	۱۵,۱۳۰,۰۱۵	تأمین اجتماعی
۹۲۸,۴۱۹	۰	۹۲۸,۴۱۹	بازنشستگی کشوری
۰	۲,۱۸۷,۸۸۷	۲,۱۸۷,۸۸۷	بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر
۵۹۵,۰۰۰	۰	۵۹۵,۰۰۰	بازنشستگی نیروهای مسلح ^۱
۳۶۲,۶۲۹	۰	۳۶۲,۶۲۹	سایر صندوق‌ها
۱۲,۳۳۲,۸۰۷	۶,۸۷۱,۱۴۳	۱۹,۲۰۳,۹۵۰	جمع کل

مأخذ: دفتر بیمه‌های اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۰ [۶]

دو عامل؛ افزایش بیمه‌شدگان صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر و سازمان تأمین اجتماعی، و کاهش تعداد کل شاغلین کشور از ۲۴,۲ میلیون در سال ۱۳۹۹ به ۲۳,۴ میلیون در سال ۱۴۰۰ ناشی از خروج برخی شاغلین مشاغل غیررسمی از بازار کار ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ می‌باشد.

براساس اطلاعات جداول ۶ و ۷ در حال حاضر تعداد ۴ میلیون و ۲۴۳ هزار نفر از شاغلان کشور فاقد هرگونه پوشش بیمه اجتماعی هستند. براساس این اطلاعات ضریب نفوذ بیمه‌ای در کشور ۸۲ درصد می‌باشد که در مقایسه با سال ۱۳۹۹ که ضریب پوشش ۷۲,۶ درصد بوده است، با افزایشی حدود ۹ درصدی مواجه شده است. این افزایش ناشی از

۵. کفایت مزایا

نرخ جایگزینی

خواهد داشت. ایران در مقایسه با کشورهای دیگر دنیا یکی از بالاترین نرخ‌های جایگزینی (مقرری بازنشستگی در مقایسه با آخرین حقوق و دستمزد مبنای بیمه‌پردازی) را دارد. به عبارت دیگر زمانی که فردی بازنشسته می‌شود تقریباً همان حقوق زمان اشتغال را دریافت می‌کند. یکی از دلایل اصلی نرخ جایگزینی بالا در ایران نحوه محاسبه حقوق بازنشستگی افراد است. در شرایطی که در اغلب نظام‌های بازنشستگی دنیا متوسط بهترین ۵ سال سنوات خدمت فرد یا تمام سال‌های بیمه‌پردازی فرد مبنای محاسبه قرار می‌گیرد، در ایران دو سال آخر خدمت فرد مبنای محاسبه است. در حالی که میانگین نرخ جایگزینی خالص در اتحادیه اروپا ۶۳/۵ درصد [۱۱] و در کشورهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی ۵۸/۶ درصد است، میانگین این نرخ در کشور ما برای سه صندوق اصلی (تأمین اجتماعی، بازنشستگی کشوری و کشاورزان، روستائیان و عشایر) ۸۳ درصد است.

نرخ جایگزینی یکی از شاخص‌های تعیین‌کننده میزان سخاوتمندی نظام‌های مستمری است. میانگین این نسبت برای صندوق‌های بیمه ایران در سال ۱۳۹۸ حدود ۸۳ درصد است (دفتر بیمه‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی) که از تقسیم اولین مستمری دریافتی به آخرین دستمزد مشمول کسر حق بیمه افراد محاسبه می‌شود. این نسبت برای سازمان تأمین اجتماعی از ۹۳ درصد در سال ۱۳۹۷ به ۸۶ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است. گفتنی است میزان نرخ جایگزینی و تأثیر آن بر وضعیت صندوق حالتی دوگانه دارد، به طوری که کاهش آن موجب کاهش مصارف صندوق و در نهایت منجر به پایداری منابع صندوق می‌شود (در هدف‌گذاری احکام برنامه ششم توسعه نیز پایداری صندوق‌های بیمه‌ای مدنظر بوده است) ولی از طرفی کاهش سطح کفایت مزایا و در نتیجه نارضایتی مستمری‌بگیران را به دنبال

۱. داده‌های صندوق بازنشستگی نیروهای مسلح و سایر صندوق‌های اختصاصی متعلق به سال ۱۴۰۰ نمی‌باشد.

متوسط مستمری به هزینه خانوار

متوسط نسبت مستمری به هزینه خانوار یکی از شاخص‌های مهم بیمه‌ای برای ارزیابی سطح کفایت مستمری‌های بازنشستگی است. این شاخص که از تقسیم متوسط مستمری بگیران بر متوسط هزینه یک خانوار به دست می‌آید، نشانگر این است که میزان حقوق دریافتی یک مستمری‌بگیر چند درصد از هزینه‌های زندگی او را پاسخ می‌دهد. به‌رغم رفتارهای سخاوتمندانه نظام‌های بازنشستگی در ایران و نرخ جایگزینی بالا، به‌دلیل شرایط خاص حاکم بر اقتصاد کشور، متأسفانه کفایت مستمری در ایران پایین بوده و عملاً حقوق بازنشستگی بسیاری از افراد پاسخ‌گوی هزینه‌های زندگی آنان نیست. [۵] صندوق‌های بازنشستگی در مقابل نوسانات اقتصاد کلان بسیار حساس هستند. براساس نتایج طرح آمارگیری درآمد و هزینه خانوار، متوسط هزینه ماهیانه هر خانوار شهری در سال ۱۳۹۸ برابر ۵۸۳،۵۳۱،۳۹ ریال برآورد

شده است که مقدار عددی این شاخص برای بازنشستگان، از کارافتادگان و بازماندگان سازمان تأمین اجتماعی به ترتیب برابر با ۵۴، ۳۶ و ۳۹ درصد بوده است. این نسبت برای حقوق‌بگیران صندوق بازنشستگی کشوری حدود ۷۴ درصد بوده است میانگین وزنی این شاخص برای همه مستمری‌بگیران دو صندوق در سال ۱۳۹۸ نزدیک ۵۶/۶ درصد بوده است. این در حالی است که براساس گزارش پایش فقر وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی میانگین خط فقر در کشور از ۱،۲۵۴،۰۰۰ تومان در سال ۱۳۹۹ به ۲،۸۵۰،۰۰۰ تومان در سال ۱۴۰۱ رسیده است [۱۲] که در کنار متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان و مستمری‌بگیران صندوق‌های بازنشستگی بایستی بررسی کرد که در ادامه سال ۱۳۹۸ چه وضعیتی برای آنان رقم خورده است. جدول ۸ نسبت میانگین مستمری صندوق‌های بازنشستگی به متوسط هزینه خانوار شهری را طی سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ به تصویر کشیده است.

جدول ۸. نسبت میانگین مستمری صندوق‌های بازنشستگی به متوسط هزینه خانوار شهری (درصد)

سازمان/صندوق	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
سازمان تأمین اجتماعی	۵۱	۵۴	۵۶	۴۷
صندوق بازنشستگی کشوری	۶۷	۷۴	۱۰۱	۹۳
متوسط مستمری مستمری‌بگیران دو صندوق	۵۲،۶	۵۶،۶	۷۴	۶۶
صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر ^۱	۵۵	۵۲	۴۷	-
صندوق کارکنان فولاد	۸۶	۸۹	۱۵۷	-

مأخذ: دفتر بیمه‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۱.

دولت در قبال بازنشستگان کشوری از محل منابع عمومی کشور و تشدید کسری تراز بودجه است. طبیعتاً سازمان تأمین اجتماعی با توجه به اینکه از این موهبت‌های ملوکانه دولت برخوردار نبوده تنها توانسته است از محل منابع سازمان، تا حدودی این نسبت را در سال ۱۳۹۹ ثابت نگه داشته و در سال ۱۴۰۰ به‌رغم استمرار سیاست متناسب‌سازی حقوق، شاهد کاهش قدرت خرید مستمری‌بگیران در این صندوق باشیم. نگرانی از عدم کفایت مستمری بازنشستگان زمانی بیشتر می‌شود که در یابیم نرخ جایگزینی در ایران (به‌ویژه در صندوق بازنشستگی کشوری) قابل توجه بوده است. در واقع نرخ جایگزینی که به‌نوعی حاکی

همان‌گونه که مشاهده می‌شود به‌رغم افزایش قابل‌اعتنای هزینه خانوار در کشور طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ اما شاهد رشد و بهبود نسبت هزینه خانوار به حقوق بازنشستگان صندوق بازنشستگی کشوری بوده‌ایم که این امر ناشی از سیاست متناسب‌سازی حقوق آنان طی این دو سال بوده است. این نسبت در مورد مستمری‌بگیران سازمان تأمین اجتماعی روندی متفاوت را نشان می‌دهد به‌نحوی که طی سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۰ کاهش ۷ درصدی را شاهد هستیم که نشان‌دهنده کاهش قدرت خرید مستمری‌بگیران این سازمان به‌رغم بهبود وضعیت بازنشستگان کشوری است. دلیل این امر رفتار مالی سخاوتمندانه و گشاده‌دستانه

۱. در مورد صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر از متوسط هزینه خانوار روستایی استفاده شده است.

ناگزیر به اجرای طرح‌های متناسب‌سازی یا ترمیم حقوق بازنشستگان و مستمری‌بگیران می‌کند. این امر نشان می‌دهد کاهش یا حل بحران صندوق‌های بازنشستگی تابع عوامل متعدد و متکثر است که بخش اعظمی از آن تابع عوامل برون‌زا از جمله شرایط اقتصادی کشور است و زمانی که این شرایط تغییر نکند سخن گفتن از اصلاحات پارامتریک نظیر کاهش نرخ جایگزینی کمک چندانی به حل بحران صندوق‌های بازنشستگی نمی‌کند.

از تناسب مستمری فرد با حقوق دوره اشتغال وی است، میزان فشار وارد بر صندوق را نیز نشان می‌دهد؛ به نحوی که هر چه نرخ جایگزینی بالاتر باشد فشار بیشتری بر یک صندوق وارد خواهد کرد اما به‌طور کلی تأثیر میزان نرخ جایگزینی در حوزه بیمه‌ای دوگانه است؛ از یک سوء کاهش در شاخص مذکور موجب کاهش مصارف صندوق شده و پایداری صندوق را تقویت می‌کند اما هم‌زمان از سوی دیگر، سطح کفایت مزایا و در نتیجه رضایت مستمری‌بگیران را کاهش خواهد داد که دولت و صندوق‌ها را

۶. پایداری مالی

نسبت پشتیبانی در صندوق‌های بازنشستگی

نسبت پشتیبانی که بیانگر نسبت تعداد بیمه‌پردازان به مستمری‌بگیران صندوق‌های بازنشستگی است؛ در حالت مطلوب بسته به نرخ بیمه‌پردازی معمولاً بین ۵ تا ۷ و حداقل این نسبت برای جلوگیری از ورشکستگی صندوق‌ها ۳ است. به‌عنوان مثال اگر ۲۵ درصد حقوق یک کارمند به حق بیمه اختصاص یابد و دریافتی یک بازنشسته ۷۵ درصد حقوق یک کارمند باشد، باید به‌ازای هر بازنشسته بیش از سه نفر حق بیمه‌پردازند تا بتوان پس از کسر دستمزد کارکنان صندوق، مقرری وی را پرداخت کرد. البته این معادله‌ای ساده‌سازی شده با حذف سایر متغیرهای مؤثر بر منابع و مصارف صندوق‌هاست، زیرا عواملی نظیر هزینه‌های اداره صندوق، هزینه‌های مربوط به درمان و بیمه درمان بازنشستگان، درآمدهای حاصل از سرمایه‌گذاری و خلق ارزش‌داری‌های دوران جوانی صندوق که نسبت پشتیبانی بالا بوده است و ... در این رابطه مؤثر است. به‌عبارت‌دیگر در شرایط فعلی تمامی صندوق‌های بازنشستگی در ایران بایستی از نسبت پشتیبانی بیشتر از ۳ برخوردار باشند تا به منابع خارجی (مانند کمک دولت) برای حفظ تعادل در منابع و مصارف نیازمند نشوند و همچنین برای پایداری مالی صندوق در بلندمدت و ایجاد امکان پرداخت تعهدات در آینده، بتوانند به سرمایه‌گذاری و جوه تجمیع شده بپردازند.

با توجه به میانگین نسبت پشتیبانی بیمه‌شدگان کشور می‌توان دریافت که وضعیت اغلب صندوق‌های بازنشستگی بحرانی است. سازمان تأمین اجتماعی به‌عنوان بزرگ‌ترین صندوق بازنشستگی کشور در حال حاضر و براساس داده‌های سال ۱۴۰۰ حدود ۱۵٫۱ میلیون بیمه‌شده اصلی و نزدیک به سه میلیون و ششصد هزار نفر مستمری‌بگیر دارد. بنابراین نسبت پشتیبانی این سازمان ۴/۲ است که نزدیک به حداقل نسبت پشتیبانی برای عدم ورشکستگی یک سازمان بیمه‌ای است. اطلاعات این صندوق حکایت از کاهش نسبت پشتیبانی دارد به نحوی که از سال ۱۳۹۹ که این نسبت ۴٫۳۲ بوده به ۴٫۲ در سال ۱۴۰۰ کاهش یافته است. صندوق بازنشستگی کشوری که پس از سازمان تأمین اجتماعی بزرگ‌ترین صندوق بازنشستگی به‌شمار می‌رود در سال ۱۴۰۰ حدود ۹۲۵ هزار نفر بیمه‌شده اصلی (شاغل کشورپرداز) ۱۵۸۰ میلیون بازنشسته داشته است. بنابراین نسبت پشتیبانی این صندوق در این سال ۰/۵۹ است که نشان‌دهنده وضعیت فوق بحرانی آن است. نسبت پشتیبانی در سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح ۰/۸۲ می‌باشد که نشان از وخامت وضعیت این صندوق نیز دارد. هم‌اکنون بخش عمده هزینه تعهدات صندوق بازنشستگی کشوری و سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح توسط دولت و از بودجه عمومی پرداخت می‌شود. جدول ۹ تصویری کلی از وضعیت نسبت پشتیبانی در صندوق‌های بازنشستگی ارائه می‌کند.

جدول ۹. نسبت پشتیبانی صندوق‌های بازنشستگی اصلی در سال ۱۴۰۰

نسبت پشتیبانی	مستمری‌بگیر (پرونده)	بیمه‌پرداز (نفر)	سازمان/صندوق
۴٫۲	۳٫۵۸۸٫۳۷۴	۱۵٫۱۳۰٫۰۱۵	سازمان تأمین اجتماعی
۰٫۵۹	۱٫۵۸۰٫۳۷۴	۹۲۵٫۵۳۶	صندوق بازنشستگی کشوری
۹٫۵۷	۲۱۶٫۴۹۰	۲٫۰۷۱٫۵۴۱	صندوق کشاورزان، روستائیان و عشایر
۰٫۸۲	۷۲۱٫۳۷۳	۵۹۵٫۰۰۰	صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح
۱٫۱	۳۳۰٫۰۸۶	۳۶۲٫۶۲۹	سایر صندوق‌ها*
۲٫۹۹	۶۰۲۶۰۰۵۸۲	۱۸۰۷۰۶۰۲۱۴	کل صندوق‌ها

مأخذ: دفتر بیمه‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۱ [۶].

از وکلا، بقیه صندوق‌ها از لحاظ نسبت پشتیبانی وضعیت نامطلوبی دارند.

نسبت مصارف به منابع در صندوق‌های بازنشستگی سازمان تأمین اجتماعی

نسبت مصارف به منابع در یک صندوق تا حدی می‌تواند بیانگر وضعیت مالی صندوق باشد و هر چه این شاخص کمتر باشد، صندوق پایداری مالی بیشتری دارد. به منظور برآورده شدن تعهدات قانونی در قبال مستمری‌بگیران باید منابع کافی و متناسب با هزینه تعهدات وجود داشته باشد. این شاخص نشان می‌دهد که چه بخشی از منابع صرف برآورده کردن هزینه‌های مربوط به تعهدات بلندمدت و کوتاه‌مدت بیمه‌ای می‌شود. مقدار عددی شاخص نسبت مصارف به منابع در سه صندوق اصلی (سازمان تأمین اجتماعی، صندوق بازنشستگی کشوری و صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر) به تفکیک در هفت سال اخیر نشان داده می‌شود.

نسبت‌های پشتیبانی در دو صندوق کشوری و لشگری و صندوق‌های فرعی (چهارده صندوق) براساس داده‌های جدول فوق که بیشتر کارفرمای بیمه‌شدگان آن دستگاه‌های دولتی است، نشان از آن دارد که این صندوق‌ها در آینده‌ای نزدیک به طور کامل به بودجه عمومی وابسته خواهند شد، مگر آنکه نسبت پشتیبانی در این صندوق‌ها به نسبت استاندارد نزدیک شود که این به معنای استخدام حدود ۹ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر در نهادهای کشوری و لشگری است که چنین امری عملاً محال است. درباره سازمان تأمین اجتماعی نیز پژوهش‌های انجام شده حکایت از آن دارد که نسبت پشتیبانی در این صندوق نیز روند کاهشی داشته و بالقوه وابسته به بودجه عمومی است. همچنین حدود ۳ درصد از بیمه‌شدگان کشور، تحت پوشش بیمه‌های صنفی یا اختصاصی هستند. بررسی نسبت پشتیبانی در این صندوق‌ها نشان می‌دهد که اغلب آنها وضعیت نامطلوب و در بسیاری از موارد بحرانی دارند. در واقع به غیر از صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر و صندوق حمایت

جدول ۱۰. نسبت مصارف به منابع سازمان تأمین اجتماعی در سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ (میلیون ریال)

سال	مصارف	درصد رشد مصارف	منابع	درصد رشد منابع	نسبت مصارف به منابع (درصد)
۱۳۹۴	۵۱۸,۱۵۹,۴۹۰	-	۸۱۶,۹۸۳,۸۰۱	-	۶۳
۱۳۹۵	۶۲۵,۸۰۹,۸۷۸	۷/۲۰	۸۶۵,۷۵۷,۷۵۴	۶	۷۲
۱۳۹۶	۷۳۵,۷۸۰,۵۵۹	۵/۱۷	۹۸۵,۹۶۴,۷۱۹	۸/۳۸	۷۵
۱۳۹۷	۸۸۶,۱۰۸,۵۲۲	۴/۲۰	۱,۵۰۴,۲۶۳,۹۶۹	۲/۵۲	۵۹
۱۳۹۸	۱,۰۸۳,۸۸۷,۶۹۷	۳/۲۲	۱,۳۷۴,۸۸۲,۳۴۱	-۷/۸	۷۹
۱۳۹۹	۱,۵۱۳,۲۹۲,۳۵۴	۶/۳۹	۲,۵۱۹,۳۱۲,۱۸۲	۸۳	۶۰
۱۴۰۰	۲,۲۴۴,۲۰۲,۰۰۰	۵/۴۶	۳,۴۲۴,۶۶۱,۰۰۰	۳۶	۶۵

مأخذ: سالنامه آماری سازمان تأمین اجتماعی، ۱۴۰۰ [۱۳].

تومان کاهش یافته است، در حالی که در همین سال مصارف سازمان بالغ بر ۲۲ درصد افزایش یافته است. مصارف سازمان در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ مستخرج از بودجه سالیانه سازمان نشان‌دهنده رشدی بی‌قواره است که ناشی از متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان طی این دو سال است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود مصارف سازمان در سال ۱۳۹۹ به نسبت سال ۱۳۹۸ معادل ۴۰ درصد رشد و در سال ۱۴۰۰ نیز به نسبت سال ۱۳۹۹ معادل ۷۹ درصد رشد را نشان می‌دهد. جالب اینکه مصارف سازمان طی دو سال (۱۴۰۰ به نسبت ۱۳۹۸) معادل

همان‌طور که مشاهده می‌شود در سال ۱۳۹۷ نسبت مصارف به منابع در سازمان تأمین اجتماعی ۵۹ درصد بوده و بیانگر این امر است که حدود ۵۹ درصد از منابع و درآمدهای سازمان صرف ایفای تعهدات بلندمدت و کوتاه‌مدت بیمه‌ای می‌شود. این شاخص برای سال ۱۳۹۸ با ۲۰ درصد افزایش به ۷۹ درصد رسیده است. این افزایش نشان می‌دهد مصارف سازمان نسبت به منابع آن با درصد بیشتری رشد کرده است. در سال ۱۳۹۸ مجموع منابع سازمان نسبت به سال ۱۳۹۷، با کاهش ۹ درصدی مواجه بوده و از ۱۵۰ هزار میلیارد تومان به ۱۳۷ هزار میلیارد

۱. منابع درآمدی سازمان تأمین اجتماعی شامل درآمدهای حاصل از دریافت حق بیمه، حق بیمه انتقالی از سایر، کمک‌های بلاعوض و مازاد درآمد بر هزینه است. مصارف سازمان نیز شامل هزینه‌های اداره طرح، حق بیمه انتقالی به سایر طرح‌ها، هزینه‌های درمان، حقوق و سایر مزایای بازنشستگی است.

صندوق بازنشستگی کشوری

نسبت مصارف به منابع صندوق بازنشستگی کشوری طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ در جدول ۱۱ به تصویر کشیده شده است. این نسبت در صندوق بازنشستگی کشوری برای سال ۱۳۹۸ حدود ۳۳۳ درصد است.

این مسئله نشان می‌دهد منابع صندوق فرسنگ‌ها با تکافوی مصارف آن فاصله دارد و مصارف آن نزدیک ۳٫۳ برابر منابع آن است و این کمبود از محل بودجه عمومی دولت تأمین می‌شود.

۲۵۰ درصد رشد را نشان می‌دهد، در همین حال منابع سازمان نیز طی این دو سال ۲۵۰ درصد رشد را نشان می‌دهد اما واقعیت امر این است که بخش قابل توجهی از منابع سازمان، تعهدات دولت در قبال سازمان تأمین اجتماعی است که به جهت کسری بودجه دولت طی سال‌های اخیر عملاً محقق نشده و سازمان را در قبال ایفای تعهدات خود در قبال بیمه‌شدگان و بازنشستگان با کسری نقدینگی مواجه ساخته است به نحوی که سازمان ناگزیر به فروش اموال و دارایی‌ها و استقراض از نظام بانکی شده است.

جدول ۱۱. نسبت مصارف به منابع صندوق بازنشستگی کشوری در سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ (میلیارد ریال)

سال	مصارف	درصد رشد مصارف	منابع	درصد رشد منابع	نسبت مصارف به منابع (درصد)
۱۳۹۴	۲۱۷,۵۴۹	-	۱۱۵,۹۰۹	-	۱۸۸
۱۳۹۵	۲۶۳,۱۵۸	۲۱	۱۲۸,۰۹۹	۴/۱۰	۲۰۵
۱۳۹۶	۳۲۵,۶۸۶	۵/۲۳	۱۳۳,۶۵۳	۴	۲۴۴
۱۳۹۷	۳۷۸,۴۷۴	۳/۱۶	۱۲۸,۰۸۷	-۵	۲۹۵
۱۳۹۸	۵۴۴,۹۵۷	۴۴	۱۶۳,۴۰۸	۵/۲۷	۳۳۳
۱۳۹۹	۹۲۸,۳۶۸	۷۰	۱۹۹,۳۱۲	۲۲	۴۶۵
۱۴۰۰	۱,۴۲۵,۴۷۲	۵/۵۳	۳۳۴,۷۸۷	۶۸	۴۲۵

مأخذ: رضوانی، حسینی‌نیا، ۱۴۰۰ [۱۴].

صندوق بیمه کشاورزان، روستائیان و عشایر

منابع و مصارف صندوق بیمه کشاورزان، روستائیان و عشایر طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ در جدول ۱۲ نشان داده شده است. در سال ۱۳۹۷ به استناد بند «ب» ماده (۵۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه، دولت مکلف شد بیمه‌شدگان تحت پوشش صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر را که به سن هفتاد سالگی رسیده‌اند را در صورت تقاضای آنان و داشتن سابقه پرداخت حق بیمه به مدت ۱۰ سال به صندوق بازنشسته کرده و متناسب با سنوات حق بیمه پرداختی، مستمری به آنان پرداخت کند. کاهش سن بازنشستگی از حداقل ۱۵ سال به ۱۰ سال باعث شد نسبت مصارف به منابع صندوق از حدود ۱۶ درصد در سال ۱۳۹۶ به ۲۸/۶ درصد در سال ۱۳۹۷ افزایش یابد. اما این روند افزایشی در سال ۱۳۹۸ متوقف شد و با ۴/۶ درصد کاهش به ۲۴ درصد رسید و این روند ادامه یافت و نسبت مصارف به منابع این صندوق در سال ۱۳۹۹ به ۱۸ درصد و در سال ۱۴۰۰ به ۱۹ درصد رسید که حاکی از بهبود وضعیت مالی این صندوق در حال حاضر است. علت اصلی بهبود وضعیت این صندوق افزایش تعداد بیمه‌شدگان جدید و به تبع آن افزایش نسبت پشتیبانی و از سوی دیگر افزایش درآمدهای صندوق در مقایسه با مصارف و هزینه‌های آن در

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود این نسبت از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰ روند افزایشی داشته به طوری که از ۱۸۸ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۴۲۵ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است. ذکر این نکته ضرورت دارد که در محاسبه این شاخص (به منظور رسیدن به درآمدها و هزینه‌های واقعی) میزان کمک دولت از مجموع منابع و هزینه‌های سرمایه‌گذاری از مجموع مصارف کسر شده است.

مصارف سازمان مستخرج از بودجه سالیانه صندوق طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ نشان از تشدید این بحران دارد. براساس اطلاعات جدول ۱۱ مشاهده می‌شود که مصارف سازمان در سال ۱۳۹۹ به نسبت سال ۱۳۹۸ معادل ۶۸ درصد رشد و در سال ۱۴۰۰ به نسبت سال ۱۳۹۹ معادل ۵۴ درصد رشد را نشان می‌دهد. مصارف سازمان طی سال ۱۴۰۰ به نسبت سال ۱۳۹۸ ۱۶۰ درصد رشد را نشان می‌دهد که ناشی از سیاست همسان‌سازی حقوق بازنشستگان در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ است که حکایت از آن دارد که از این پس سهم بیشتری از اعتبارات و منابع عمومی کشور صرف پرداخت حقوق بازنشستگان صندوق بازنشستگی کشوری و همچنین صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح می‌گردد و طبیعتاً سهم حوزه‌های حمایتی و عمرانی کشور از این سفره کمتر می‌شود.

به خود اختصاص داده است، در سال ۱۳۹۸ به جهت رشد شاخص بازار سرمایه در این سال رشد ۴۰ درصدی را شاهد بوده است.

سال ۱۳۹۷ می‌باشد؛ به طوری که کل منابع صندوق از سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ معادل ۲۸۹ درصد افزایش یافته است. براساس اطلاعات موجود منابع حاصل از سرمایه‌گذاری که حدود ۶۸ درصد کل منابع صندوق را

جدول ۱۲. نسبت مصارف به منابع صندوق بیمه کشاورزان، روستائیان و عشایر از سال ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۰

سال	مصارف	منابع	مصارف به منابع (درصد)
۱۳۹۴	۱,۱۶۱,۶۲۵	۱۴,۱۱۹,۹۱۷	۸
۱۳۹۵	۱,۶۸۰,۶۰۳	۱۴,۳۴۵,۹۱۹	۱۱/۷
۱۳۹۶	۳,۱۲۴,۲۱۷	۱۹,۸۲۰,۳۷۶	۱۵/۸
۱۳۹۷	۶,۴۹۱,۴۷۶	۲۲,۶۹۳,۸۵۶	۲۸/۶
۱۳۹۸	۷,۰۰۲,۷۱۷	۲۹,۲۰۱,۹۰۲	۲۴
۱۳۹۹	۱۱,۶۹۵,۰۰۰	۶۴,۶۴۴,۰۰۰	۱۸
۱۴۰۰	۱۷,۱۳۹,۰۰۰	۸۸,۲۶۰,۰۰۰	۱۹

مأخذ: صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستائیان و عشایر، ۱۴۰۰ [۱۵].

تعهدات صندوق‌ها هزینه می‌شود. کمک‌های دولت به دو صندوق لشگری و کشوری که در سال ۱۳۹۲ تنها ۱۴,۸ هزار میلیارد تومان بود، با افزایشی پایدار در سال ۱۴۰۲ به ۳۱۹ هزار میلیارد تومان رسیده است. به عبارت دیگر در مدت ۱۱ سال، سهم کمک دولت به این دو صندوق حداقل ۲۱,۵ برابر شده است (بدون احتساب اعتبارات مربوط به واگذاری اموال و دارایی‌های موضوع جزء «۱» بند «و» تبصره «۲» قانون بودجه سال ۱۴۰۰^۱، که بخشی از این اعتبار برای تقویت تأمین اجتماعی افراد تحت پوشش صندوق بازنشستگی کشوری، لشگری و فولاد از محل فروش سهام در نظر گرفته شده است). با توجه به اعمال نشدن اصلاحات ساختاری و پارامتریک در صندوق‌ها و نظام‌های بازنشستگی می‌توان انتظار داشت در سال‌های آتی نیز با روندی مشابه همچنان افزایش یابد.

جدول ۱۳ تصویری از کمک دولت به دو صندوق بازنشستگی کشوری و لشگری طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول مشاهده می‌شود که وابستگی صندوق‌های بازنشستگی به بودجه عمومی روندی افزایشی داشته و هر ساله سهم بیشتری از اعتبارات عمومی را به خود تخصیص می‌دهد. در شرایطی که در سال ۱۳۹۲ حدود ۱۱,۵ درصد اعتبارات عمومی کشور به این دو صندوق تخصیص می‌یافت، اکنون و در سال ۱۴۰۲ حدود ۲۶ درصد اعتبارات عمومی کشور به این دو صندوق تخصیص می‌یابد. این دو صندوق بیش از ۶۵ درصد از اعتبارات رفاهی کشور را به خود اختصاص داده و این روند رو به افزایش است. در سال‌های اخیر نه تنها از محل بودجه رفاهی، بلکه از محل واگذاری اموال و دارایی‌های در اختیار دولت که صاحبان اصلی آن همه آحاد مردم و همه نسل‌های آینده است نیز برای تأمین

۱. بند «و»: به دولت اجازه داده می‌شود تا سقف یک میلیون و پانصد هزار میلیارد (۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال از محل ارائه حق امتیاز، واگذاری سهام و حقوق مالکانه، واگذاری طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و طرح‌های سرمایه‌گذاری متعلق به دولت و شرکت‌های دولتی و همچنین واگذاری اموال و دارایی‌های غیرمنقول مازاد به شرح زیر تأمین و هزینه کند:

مواردی که محل تأمین آن از محل فروش سهام است به ردیف درآمدی شماره ۳۱۰۵۱۷ و از محل ردیف هزینه‌های ۹۳-۵۳۰۰۰۰ مبلغ یک میلیون و سیصد هزار میلیارد (۱,۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال برای تقویت تأمین اجتماعی افراد تحت پوشش صندوق بازنشستگی کشوری، لشگری و فولاد و همچنین تأدیه بخشی از دیون و ایفای تعهدات قانونی سازمان تأمین اجتماعی (هشتصد و نود هزار میلیارد (۸۹۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال و بیمه تکمیلی ایثارگران و خانواده شهدا، مطالبات قانون حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۹۶/۱۲/۲۰، نظام تأمین اجتماعی فراگیر و متمرکز، تأمین حداقل مسکن و معیشت و بیمه زنان معسر (زنانی که هم‌زمان از سه مؤلفه حمایت خانواده، ارث مکفی و شغل قانونی محروم هستند)، مشمولین قانون معافیت پرداخت حق بیمه سهم کارفرمایان تا میزان پنج نفر کارگر مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ (براساس فهرست کارگاه‌های مشمول مصوب دولت، قانون بیمه‌های اجتماعی قالیبافان، بافندگان فرش و شاغلان صنایع دستی شناسه‌دار مصوب ۱۳۸۸/۵/۱۸ و ماده (۷) قانون هدفمندسازی یارانه‌ها (شامل زنان سرپرست خانوار، رانندگان حمل‌ونقل عمومی، صیادان شمال و جنوب، مددجویان کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی کشور، هنرمندان و نویسندگان، مربیان مهد کودک و مراکز توانبخشی بهزیستی و قانون بودجه مصوب ۱۳۸۶ کل کشور (خادمان مساجد، باربران و رانندگان) اختصاص می‌یابد.

جدول ۱۳. سهم اعتبار حقوق بازنشستگان کشوری و لشگری در اعتبارات هزینه‌ای در سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ (میلیارد ریال)

سال	هزینه‌های عمومی دولت	رشد سالیانه (درصد)	رشد سالیانه صندوق بازنشستگی کشوری	رشد سالیانه (درصد)	صندوق بازنشستگی کشوری	رشد سالیانه (درصد)	صندوق بازنشستگی لشگری	رشد سالیانه (درصد)	سهم دو صندوق از هزینه‌های عمومی دولت (درصد)
۱۳۹۲	۱,۲۸۱,۳۱۸	-	۸۳,۳۰۳	-	۶۴,۹۴۴	-	۱۱,۵۷	-	
۱۳۹۳	۱,۴۹۳,۳۲۵	۱۶,۵۵	۹۲,۴۶۵	۱۱,۰۰	۷۴,۵۳۱	۱۴,۷۶	۱۱,۱۸	۱۴,۷۶	
۱۳۹۴	۱,۷۴۷,۲۲۸	۱۷	۱۰۹,۱۷۰	۱۸,۰۷	۱۰۵,۲۱۳	۴۱,۱۷	۱۲,۲۷	۴۱,۱۷	
۱۳۹۵	۲,۱۳۷,۶۲۸	۲۲,۳۴	۱۶۵,۶۴۶	۵۱,۷۳	۱۴۷,۹۳۰	۴۰,۶۰	۱۴,۶۷	۴۰,۶۰	
۱۳۹۶	۲,۵۳۸,۱۹۳	۱۸,۷۴	۱۸۰,۷۷۴	۹,۱۳	۱۵۲,۵۸۳	۳,۱۵	۱۳,۱۳	۳,۱۵	
۱۳۹۷	۲,۹۳۹,۹۴۷	۱۵,۸۳	۲۲۰,۳۴۰	۲۱,۸۹	۱۸۴,۶۰۰	۲۰,۹	۱۳,۷۷	۲۰,۹	
۱۳۹۸	۳,۵۲۳,۷۵۹	۱۹,۸۶	۳۱۸,۳۶۰	۴۴,۴۹	۱۹۱,۰۰۰	۳,۴	۱۴,۴۶	۳,۴	
۱۳۹۹	۳,۶۷۲,۳۱۹	۴,۲۲	۴۵۵,۷۹۱	۴۳,۱۷	۲۳۲,۱۶۶	۲۱,۵	۱۸,۷۳	۲۱,۵	
۱۴۰۰	۶,۳۷۰,۱۱۶	۷۳,۴۶	۷۹۲,۲۰۰	۷۴	۴۱۸,۴۷۰	۸۰	۱۹	۸۰	
۱۴۰۱	۹,۷۹۵,۱۷۶	۵۳,۷	۱,۴۳۰,۰۰۰	۸۰	۷۶۶,۰۰۰	۸۳	۲۲,۳	۸۳	
۱۴۰۲	۱۲,۱۸۹,۷۳۹	۲۴,۴	۲,۰۷۰,۰۰۰	۴۴,۷	۱,۱۲۰,۷۰۰	۴۶	۲۶	۴۶	
رشد یازده‌ساله	۸۵۱	-	۲۳۸۵	-	۱۶۲۶	-	-	-	
میانگین رشد سالیانه	۲۵,۲		۳۷,۸		۳۲,۹		-		

مأخذ: داده‌های دفتر بیمه‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۱ [۶].

حدوداً ۲/۵ برابر بازنشستگان لشگری است و بالطبع برای ایفای تعهدات خود در قبال بازنشستگان به سهم بیشتری از کمک دولت نیازمند است.

گفتنی است سهم قابل توجهی از تعهدات مربوط به حقوق بازنشستگان نیروهای مسلح نیز از محل اعتبارات عمومی تأمین می‌شود. لازم به توضیح است در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ اعتباری حدود ۲۴ هزار میلیارد تومان نیز برای ترمیم حقوق بازنشستگان به این دو صندوق از محل هزینه‌های عمومی دولت پرداخت شده که در این محاسبات منظور نشده است.

در همین حال داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد در شرایطی که اعتبارات هزینه‌ای دولت طی یازده سال یعنی از سال ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۲ حدود ۸۵۱ درصد رشد داشته، میزان کمک دولت طی این سال‌ها به صندوق بازنشستگی کشوری ۲۳۸۵ درصد و به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح ۱۶۲۶ درصد رشد داشته است. علت رشد بیشتر کمک دولت به صندوق کشوری نسبت به لشگری افزایش تعداد بازنشستگان کشوری در طول این سال‌ها به نسبت بازنشستگان لشگری و در نتیجه کاهش سریع‌تر نسبت پشتیبانی در این صندوق و وابستگی بیشتر به منابع دولتی است (در حال حاضر تعداد بازنشستگان کشوری

داده‌های مربوط به سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ از لویح بودجه استخراج شده‌اند.

نسبت تعهدات به دارایی‌ها در صندوق‌های بازنشستگی

نسبت تعهدات به دارایی‌ها (ارزش حال تعهدات و دارایی‌های صندوق) نیز به‌عنوان شاخص مهمی تلقی می‌شود که بیانگر وضعیت آینده صندوق‌های بازنشستگی است. این نسبت نشان می‌دهد که اگر صندوق هیچ عضو تازه‌ای نگیرد، کل تعهدات آن صندوق به اعضا و وراث آنها به چه میزان است و چه میزان دارایی دارد. در یک صندوق پایدار ارزش حال تعهدات باید با ارزش حال دارایی‌ها برابر باشد. پژوهش‌های انجام شده حاکی از آن است که ارزش حال تعهدات صندوق بازنشستگی کشوری حدود ۲۲۴ درصد از تولید ناخالص داخلی^۱، ارزش دارایی‌ها حدود ۳۷ درصد تولید ناخالص داخلی و کل کسری آن حدود ۱۸۷ درصد از تولید ناخالص داخلی است که عملاً صندوق را نیازمند بودجه عمومی کرده است. بنابراین نه تنها این صندوق به شدت ناپایدار است، بلکه باید نزدیک به ۱٫۸ برابر تولید ناخالص داخلی کشور برای جبران کسری این صندوق هزینه شود. گزارش شرکت مشاور بین‌المللی مکزی (۲۰۱۶) نیز ارزش حال تعهدات ۷۵ سال آتی صندوق بازنشستگی کشوری را برابر با ۹۲۵ هزار میلیارد تومان تخمین زده است؛ در حالی که کل حق بیمه پرداختی اعضای شاغل صندوق فقط ۴۵ هزار میلیارد تومان خواهد بود. با فرض ۲۵ هزار میلیارد تومان برای

ارزش دارایی‌های صندوق بازنشستگی کشوری، کسری این صندوق در آینده بسیار گزاف خواهد بود (به عبارتی کسری ۹۲ درصدی برای ایفای تعهدات بلندمدت!). سازمان تأمین اجتماعی از سال ۲۰۱۸ برای تأمین مالی مصارف مجبور شده است از ذخایر خود برداشت یا از نظام بانکی استقراض کند. پیش‌بینی می‌شود ذخایر سازمان تا سال ۲۰۲۷ به اتمام برسد به طوری که برای ایفای تعهدات خود به کمک دولت نیاز خواهد داشت. پرداخت نشدن مطالبات سازمان و عدم ایفای تعهدات دولت، وابستگی این صندوق به کمک دولت را تسریع خواهد کرد. ضمن اینکه این سازمان در افق شصت‌ساله معادل ۲۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی به ارزش امروز امروز تعهد بدون اندوخته خواهد داشت. نرخ توازن درآمد هزینه سالیانه^۲ از ۲۴/۲ درصد در سال ۲۰۱۶ به ۷۲/۶ درصد در سال ۲۰۵۰ افزایش می‌یابد (به این معنا که در سال ۲۰۵۰ باید از هر شاغل ۷۲/۶ درصد کسور سهم کارکن و کارفرما اخذ شود تا بتوان حقوق بازنشستگان را پرداخت کرد). این نرخ در سال ۲۰۸۰ به حدود ۱۱۰ درصد خواهد رسید. ترکیب مصارف سازمان تأمین اجتماعی و صندوق بازنشستگی کشوری که در جدول ۱۴ نشان داده شده است، از ۵ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۵ به ۱۱ درصد در سال ۲۰۴۰ و ۱۹/۶ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۸۰ خواهد رسید.

جدول ۱۴. مصارف مستمری در سازمان تأمین اجتماعی و صندوق بازنشستگی کشوری (بر حسب درصدی از تولید ناخالص داخلی)

سال	۲۰۱۵	۲۰۲۰	۲۰۳۰	۲۰۴۰	۲۰۵۰	۲۰۶۰	۲۰۸۰
صندوق بازنشستگی کشوری	۲/۱	۲/۳	۲/۷	۴/۰	۵/۱	۵/۸	۶/۸
سازمان تأمین اجتماعی	۳/۱	۳/۸	۴/۹	۷/۲	۹/۸	۱۱/۳	۱۲/۹
جمع دو صندوق	۵/۳	۶/۱	۷/۶	۱۱/۲	۱۴/۹	۱۷/۲	۱۹/۶

مأخذ: صندوق بین‌المللی پول، ۲۰۱۷ [۱۶].

صندوق‌های بازنشستگی است. بدیهی است با استمرار وضعیت موجود و عدم اصلاحات ساختاری و پارامتریک در رابطه با قوانین و مقررات مربوط به بازنشستگی در کشور، چشم‌انداز خوبی پیش‌روی صندوق‌های بازنشستگی قرار نخواهد داشت.

در میان عوامل متعدد مؤثر بر پایداری مالی صندوق‌های بازنشستگی مواردی همچون تورم، محدودیت‌های سرمایه‌گذاری، تعداد و سن بازنشستگان، بازدهی سرمایه‌گذاری و ارتباط با دولت، نسبت مستمری و ضریب سنوات نیز از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی پایداری مالی

1. Gross Domestic Product (GDP)
2. (PAYG)

۷. ساختاری و مدیریتی

سرمایه‌گذاری را هدایت کنند ندارند. در این بین مهم‌ترین ابزار کلیدی برای کنترل درونی صندوق‌ها ساختار هیئت امناست که باید به‌منظور بهینه کردن اثر آن، نحوه طراحی و چینش این ساختار و حوزه اختیارات و نحوه تعامل با ذی‌نفعان به‌گونه‌ای باشد که تعارض منافع بین اعضای صندوق، دولت و مدیران صندوق را به حداقل برساند. حال آنکه یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در ساختار حکمرانی صندوق‌ها تمایل دولت‌ها برای اعمال قدرت سیاسی در این ساختار و در برخی از دوره‌ها استفاده از منابع صندوق‌ها در راستای اهداف سیاسی است. تعارض منافع و افشا نشدن منافع مدیران در صندوق‌های بازنشستگی از دیگر چالش‌های کنونی است. شفافیت و افشای اطلاعات که از ابزارهای حکمرانی در صندوق‌های بازنشستگی و پیش‌نیاز نظارت بر عملکرد مدیران و مهم‌ترین ابزار برای اعضای صندوق به‌شمار می‌رود آن گونه که باید صورت نمی‌پذیرد. حال آنکه گزارش‌های عملکرد سالیانه، گزارش‌های حسابرسی و انتشار سیاست سرمایه‌گذاری در هر صندوق از موارد افشای اطلاعات و شفافیت است که می‌بایست با پرهیز از ارائه آمار غیرواقعی با حساسیت بیشتری از سوی ذی‌نفعان صندوق‌ها پیگیری شود. صندوق‌های بازنشستگی پیشرو در دنیا حتی محتوا و صورت جلسه‌های هیئت‌امنا و جزئیات رأی‌دهی در مجامع شرکت‌های سهام‌داران نیز افشا می‌کنند. بدون شک افشای اطلاعات صحیح در هر صندوق بازنشستگی به بهبود حکمرانی در آن صندوق کمک خواهد کرد.

شفافیت، پاسخ‌گویی، رعایت اصل شایستگی در انتخاب و انتصاب اعضای هیئت‌مدیره و مدیران صندوق‌ها، تعریف واضح مسئولیت‌ها، نظام‌های مدیریت تضاد منافع، حاکمیت قانون، کنترل فساد و استقلال از فرایندهای سیاسی از جمله مؤلفه‌های کلیدی حکمرانی خوب در صندوق‌های بازنشستگی به‌شمار می‌رود. تحقق این امر علاوه بر تقویت ساختارها و نهادهای این حوزه، بلکه مستلزم مشارکت و تقویت نقش ذی‌نفعان به‌ویژه کارگران و کارفرمایان در ارکان مدیریتی صندوق‌های بازنشستگی و رعایت اصل چندجانبه‌گرایی در صندوق‌های بازنشستگی نیز است. در همین حال مالکیت بیمه‌پردازان و مستمری‌بگیران در صندوق‌های بازنشستگی عامل مهمی در ارتقای عملکرد مدیران است. متأسفانه در حال حاضر زیرساخت‌های حقوقی و مدیریتی تحقق مؤلفه‌های حکمرانی خوب آن گونه که باید در صندوق‌های بازنشستگی حاکم نیست و این امر بر بحران و وضعیت فعلی صندوق‌های بازنشستگی مؤثر بوده است. ابزارهای کنترل بیرونی که برای شرکت‌های سهامی وجود دارد عملاً در مورد صندوق‌های بازنشستگی مشاهده نمی‌شود و دولت بر انتخاب اداره‌کنندگان صندوق کنترل مستقیم دارد. تضاد بین علایق دولت و منافع صندوق کاملاً مشخص است؛ به‌طوری‌که انتقال اخیر شرکت‌های ورشکسته، به‌منظور رد بدهی دولت به صندوق‌ها، نمونه‌ای از این تضاد منافع است. هیچ‌کدام از صندوق‌ها سیاست‌های آشکار در خصوص پرتفوی قابل قبول و نرخ‌های مورد انتظار که استراتژی‌های

۸. تبیین مدل پویایی‌شناسی

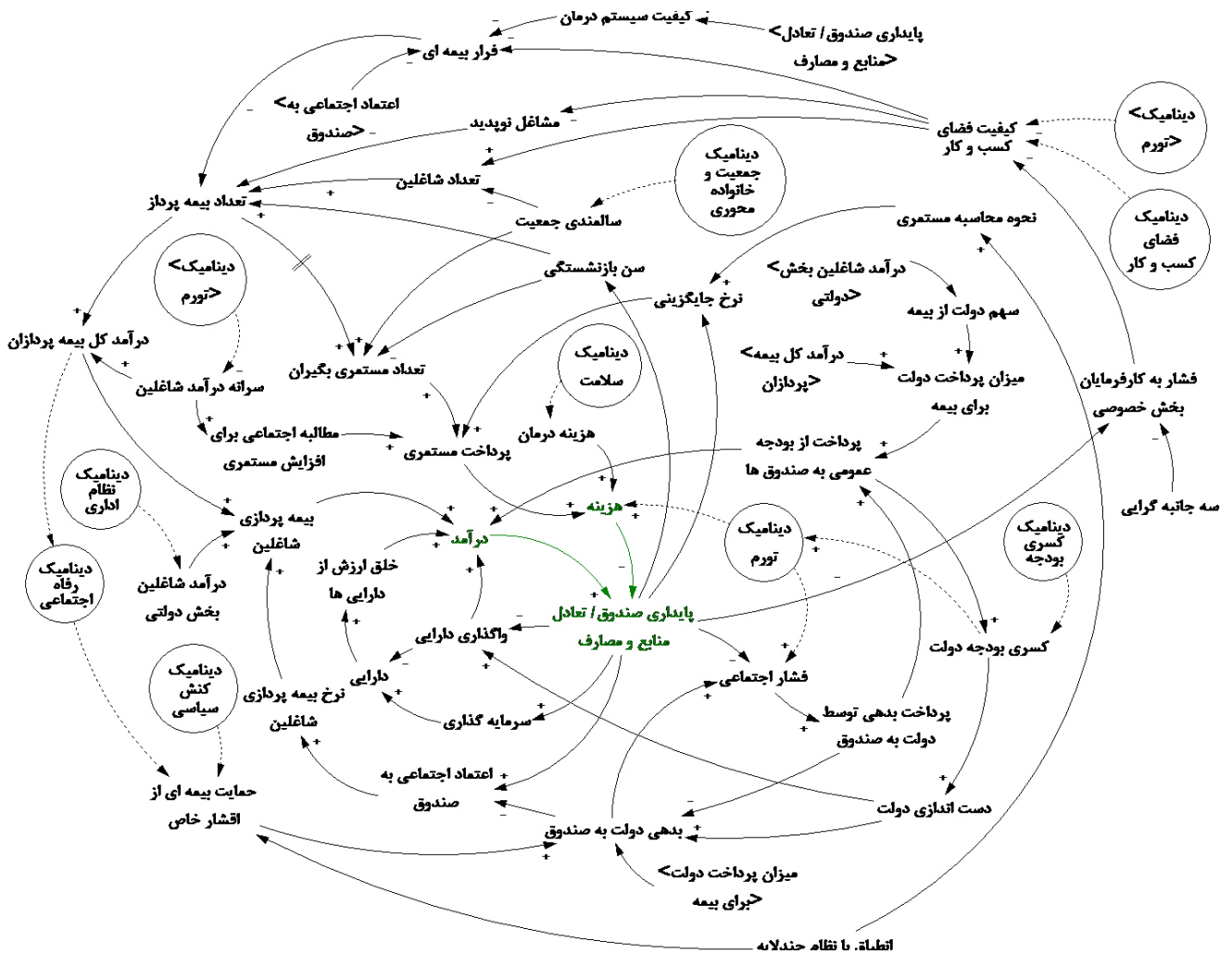

صندوق‌ها، دولت و جامعه به‌همراه داشته و در بسیاری از موارد مبتنی بر مصلحت و خیر عمومی نبوده است. شکل ۳ نمای کلی متغیرهای مفروض در مدل پویایی‌شناسی صندوق‌های بازنشستگی که حاصل جلسات و همفکری با اساتید، صاحب‌نظران و کارشناسان این حوزه است را نشان می‌دهد. پایداری صندوق، درآمدها و هزینه‌ها، اعتماد اجتماعی، عوامل تأثیرگذار بر بیمه‌پردازی و مستمری‌ها، نرخ تورم و کسری بودجه دولت‌ها و همچنین سرمایه‌گذاری و بازار سرمایه از جمله مواردی هستند که در مدل مورد توجه قرار گرفته است.

مدل‌های پویایی‌شناسی برای به تصویر کشیدن روابط حاکم میان متغیرهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر به‌صورت حلقه‌های علی و چرخه‌های تشدیدشونده یا بازدارنده طراحی می‌شوند. همان‌گونه که برخی شاخص‌های مطرح شده در این گزارش نشان داد، صندوق‌های بازنشستگی در ایران یا در وضعیت بحرانی قرار دارند و یا در مسیر بحرانی شدن در حرکت هستند. سیاست‌هایی مانند متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان، اعطای یارانه‌ها و معافیت‌های بیمه‌ای بدون توجه به توان مالی دولت و دیگر سیاست‌های معطوف به نظام‌های بیمه و بازنشستگی در بسیاری از موارد در میان مدت و بلندمدت نتایج زیان‌باری را برای

در شکل‌های بعدی به‌صورت مبسوط تمامی متغیرها و روابط میان آنها معرفی شده است. در هر تصویر متغیرها و روابط جدید با رنگ سبز و متغیرها و روابطی که قبلاً تشریح شده، با رنگ آبی نمایش داده خواهند شد. زیرسیستم‌هایی که غالباً به‌صورت برون‌زا و ناشی از متغیرهایی فراتر از مرز مدل هستند، اما نمی‌توان از تأثیر و تأثر آنها چشم‌پوشید در شکل با دایره و روابط آنها نیز با خط چین مشخص شده است.

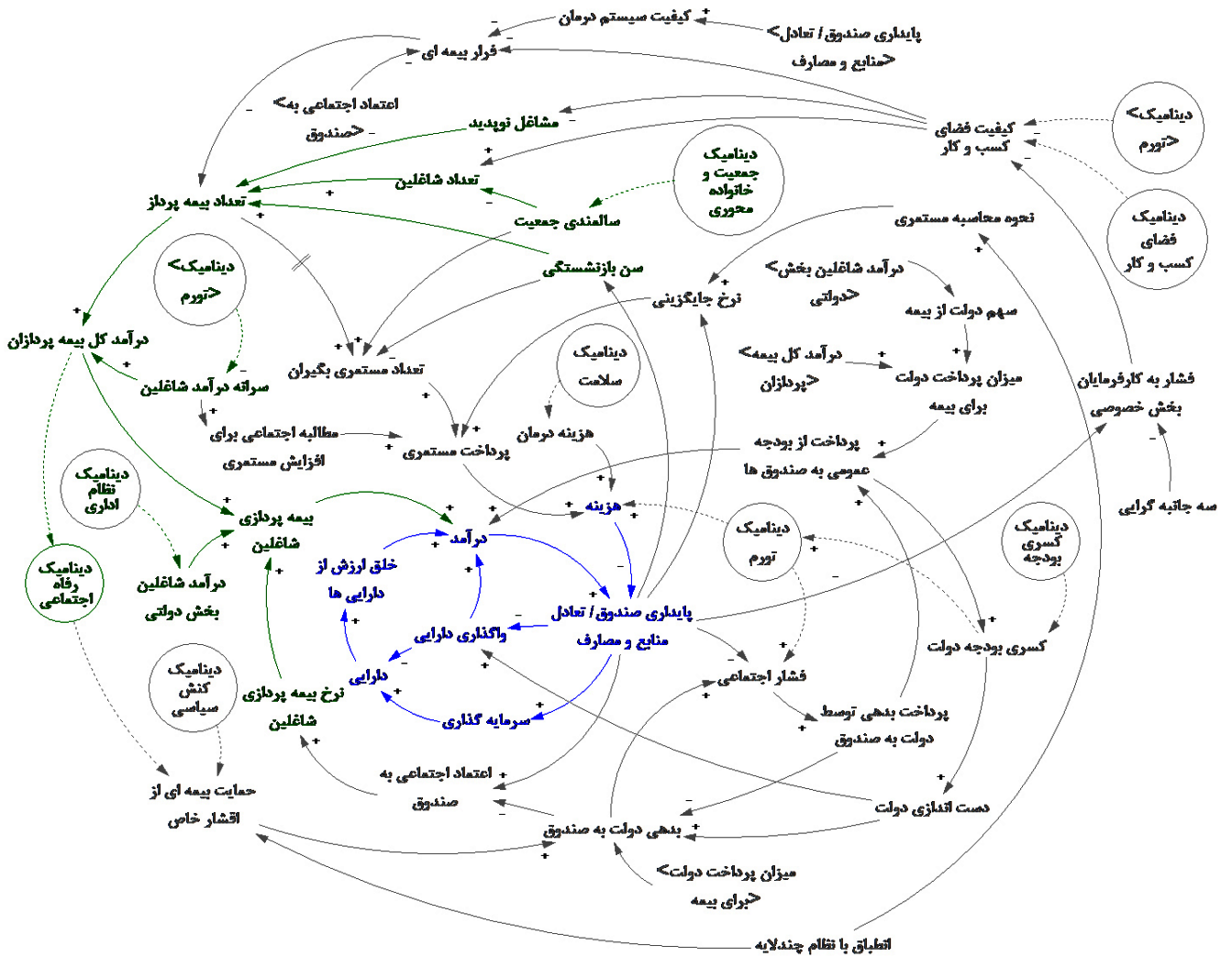
شکل ۴. پایداری صندوق (تعادل منابع و مصارف)

لذا دو متغیر «سرمایه گذاری» و «واگذاری دارایی» متأثر از وضعیت منابع و مصارف صندوق، «وضعیت دارایی» را مشخص می‌نمایند. میزان «خلق ارزش از دارایی» نیز متأثر از میزان دارایی صندوق و مؤثر بر میزان «درآمد» صندوق خواهد بود.

از جمله عوامل مؤثر بر درآمدهای صندوق شکل ۵ دارایی‌های حاصل از سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در ادوار گذشته است. صندوق به دو روش سود دورهای و یا فروش دارایی‌ها می‌تواند شناسایی درآمد کرده و در میزان پایداری خود تجدیدنظر نماید.

شکل ۶. درآمدهای صندوق - ناشی از وصول حق بیمه

هزینه‌های صندوق کاهش یافته و منجر به افزایش پایداری صندوق می‌گردد. در حالی که حفظ روند موجود و استمرار بازنشستگی‌های زودرس منجر به افزایش تعداد مستمری‌بگیران و کاهش نسبت پشتیبانی و در نتیجه افزایش هزینه‌های صندوق می‌گردد.

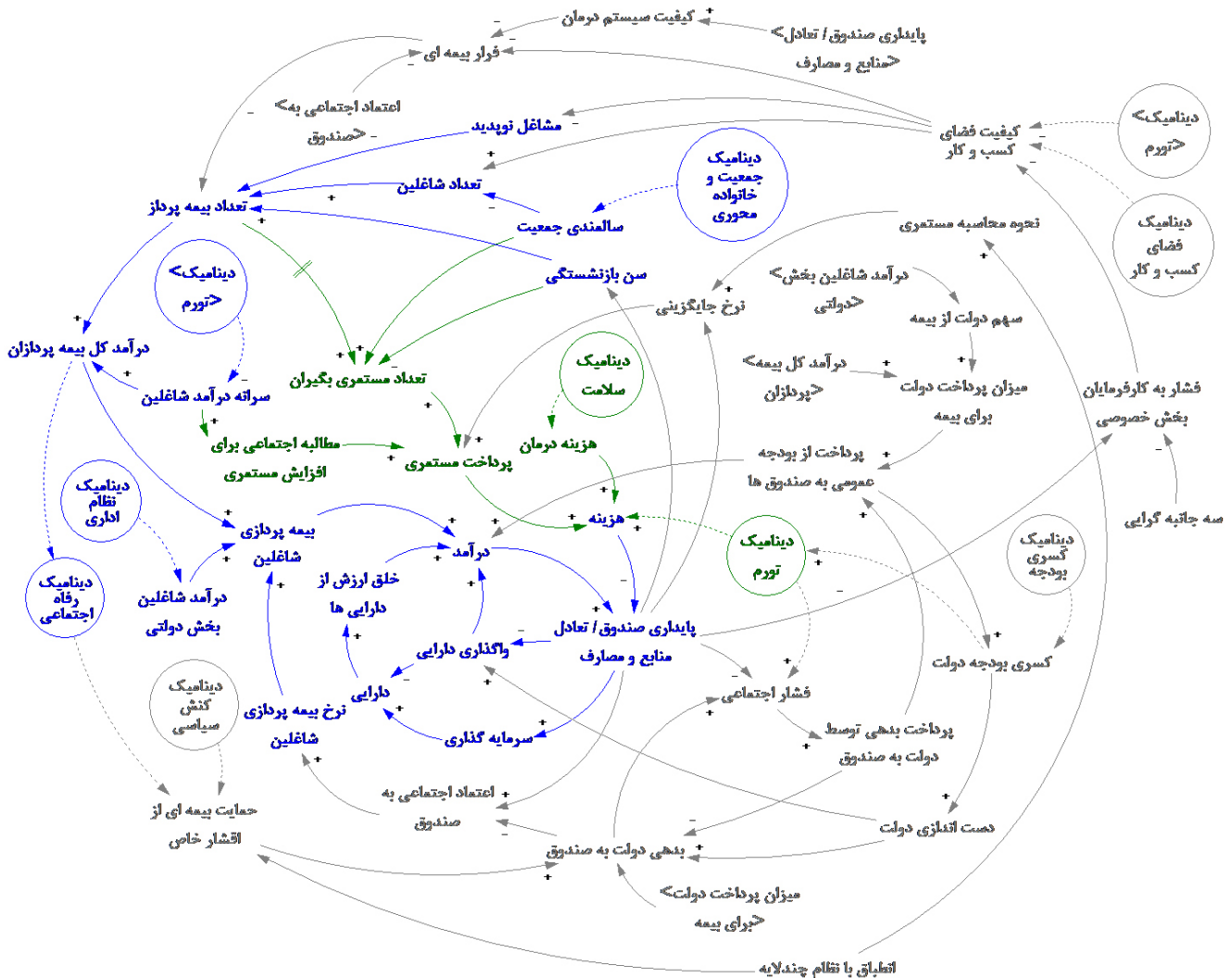
تورم عامل دیگری است که هزینه‌های صندوق را به جهت تکلیف قانونی صندوق‌ها در رابطه با افزایش حقوق مستمری‌بگیران متناسب یا حداقل به اندازه نرخ تورم، تحت تأثیر قرار می‌دهد. در همین رابطه ایجاد ظرفیت‌های مالی لازم جهت تأمین سهم بیمه کارفرمای کارگران ساختمانی عامل دیگری است که موجب ارتقا ضریب پوشش بیمه این گروه از شاغلان بخش خصوصی و در نتیجه افزایش تعداد بیمه‌پردازان، افزایش نسبت پشتیبانی صندوق و در نهایت افزایش درآمد سازمان می‌گردد. قوانین فعلی در زمینه منبع و روش تأمین سهم کارفرمایی بیمه کارگران ساختمانی و گزارش‌های نهادهای ذی‌ربط حکایت از آن دارد که نه تنها امکان پوشش بیمه کارگران ساختمانی به‌طور کامل فراهم نمی‌باشد بلکه در مورد بیمه‌شدگان فعلی نیز از کفایت لازم برخوردار نبوده و تعهدات بدون پشتوانه به سازمان تأمین اجتماعی تحمیل کرده است. براساس آمار سال ۱۴۰۰ سازمان تأمین اجتماعی [۱۳] و پایگاه رفاه ایرانیان وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی [۱۷] بالغ بر ۸۰۰ هزار نفر بیمه شده کارگران ساختمانی تحت پوشش سازمان هستند و به دلیل مشکلاتی که بیان شد حدود ۴۰۰ هزار نفر از کارگران ساختمانی در انتظار پوشش بیمه سازمان قرار دارند. اکنون و با توجه به تصویب قانون اصلاح ماده (۵) قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران ساختمانی در تاریخ ۱۳۸۵/۱۱/۱۴، انتظار می‌رود با توجه به افزایش منابع حاصل از وصول حق بیمه سهم کارفرمایی کارگران ساختمانی و حل مشکل سازمان تأمین اجتماعی در این رابطه، افراد در انتظار پوشش بیمه پس از انجام بازرسی‌های لازم تحت پوشش بیمه سازمان تأمین اجتماعی قرار گیرند.

بیمه‌پردازی عمده‌ترین منبع درآمدی برای صندوق‌های بازنشستگی به‌شمار می‌رود به‌نحوی که در سال ۱۳۹۹ بیش از ۹۳ درصد از مجموع درآمدهای سازمان تأمین اجتماعی از محل وصول حق بیمه‌ها بوده است، این در حالی است که براساس سالنامه آماری سازمان تأمین اجتماعی در سال ۱۳۹۸ سهم وصول حق بیمه از درآمدهای سازمان معادل ۹۸ درصد را نشان می‌دهد.^۱ ظهور «مشاغل نوپدید» وصول حق بیمه را با مشکلاتی مواجه نموده و همان‌گونه که مشاهده می‌شود سهم درآمدهای سازمان را از این محل کاهش داده است. از سوی دیگر مشکلات اقتصادی کشور، بر تعداد بیمه‌پردازان مؤثر بوده و منجر به کاهش درآمد صندوق‌ها از محل وصول حق بیمه شده است. موارد اشاره شده در شکل ۶ نمایش داده شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، سه دینامیک و یا به‌عبارت‌دیگر سه سیستم با متغیرهای معرفی شده در این شکل در تعامل هستند. سالمندی جمعیت از دینامیک جمعیت و خانواده‌محوری و درآمد شاغلین بخش دولتی نیز از دینامیک نظام اداری متأثر است؛ از سوی دیگر دینامیک رفاه اجتماعی از متغیر درآمد کل بیمه‌پردازان تأثیر می‌پذیرد.

شکل ۷ هزینه‌های صندوق‌های بازنشستگی را نمایش می‌دهد. سه حوزه اصلی مؤثر بر هزینه‌های صندوق مربوط به هزینه‌های درمان، مستمری‌های پرداختی و نرخ تورم است. هزینه‌های بخش درمان ارتباط مستقیم با دینامیک سلامت دارد که خود از متغیرهای مختلفی تشکیل شده است. مستمری‌های پرداختی تحت تأثیر تعداد بازنشستگان و سن بازنشستگی است. در صورتی که سن بازنشستگی افزایش یابد پرداخت مستمری بازنشستگی به تأخیر می‌افتد، در واقع افراد دوره بیشتری بیمه‌پردازی می‌کنند و در عین حال برای مدت زمان کمتری حقوق مستمری دریافت می‌کنند و این امر موجب افزایش نسبت پشتیبانی و در عین حال کاهش روند رشد تعداد بازنشستگان می‌گردد و در نهایت

۱. لازم به توضیح است بخش قابل اعتنایی از درآمدهای حاصل از وصول حق بیمه به‌موجب قوانین و مقررات نظیر سهم سه درصد دولت موضوع ماده (۲۸) قانون تأمین اجتماعی، معافیت کارگاه‌های تولیدی تا ۵ کارکن، بیمه‌اقتدار خاص شامل قالیبافان، خادمین مساجد، رانندگان و ... بر عهده دولت می‌باشد که به‌جهت عدم ایفای تعهدات دولت، درآمدهای حاصل از حق بیمه در زمان مقرر وصول نشده و سازمان تأمین اجتماعی را با مشکلات متعددی در زمینه ایفای تعهدات بیمه‌ای و درمانی مواجه ساخته است. جدول مربوط به تعهدات قانونی دولت به شرح پیوست جدول ۱۵ آمده است.

شکل ۷. هزینه‌های صندوق

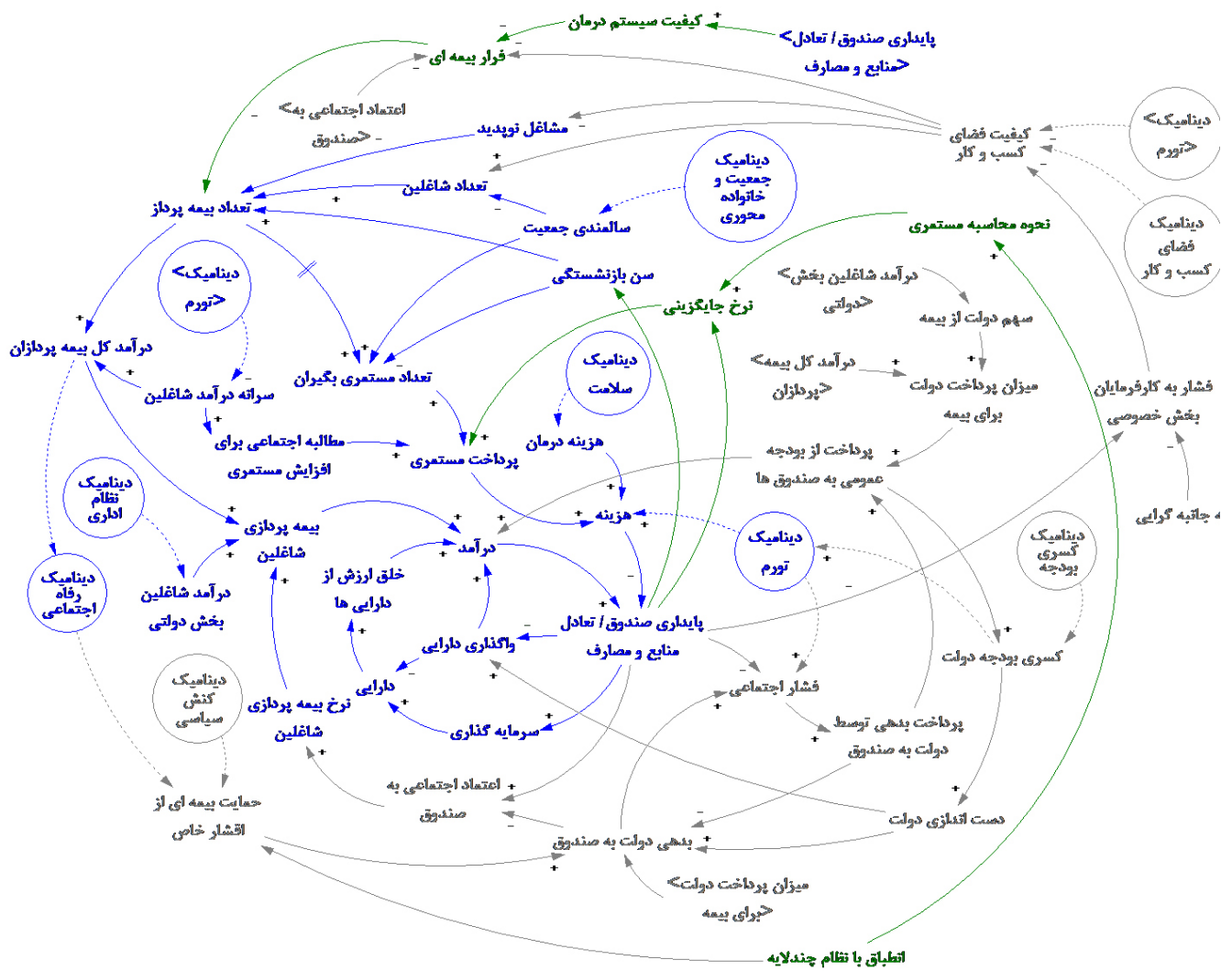
و در عین حال تحقق نظام چندلایه تأمین اجتماعی از طریق تعدیل تعهدات صندوق‌ها در سطح بیمه پایه و انتقال تعهدات به سطح بیمه مکمل به صندوق‌های بازنشستگی غیردولتی موضوع ماده (۳) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور است. البته این نکته را نباید از نظر دور داشت که کاهش نرخ جایگزینی در اقصای ضعیف جامعه بازنشستگان و مستمری‌بگیران می‌تواند منجر به کاهش قدرت خرید آنان و در نتیجه ایجاد مطالباتی مبنی بر افزایش مستمری آنان گردد که عملاً می‌تواند اثر کاهش نرخ جایگزینی را خنثی نماید. باید در نظر داشت همان‌گونه که این گزارش نیز در پی تحلیل و تبیین آن است، هر عامل متأثر از عوامل متعددی است که طبیعتاً برای حل بحران صندوق‌های بازنشستگی باید مورد توجه قرار گیرند. به عبارت دیگر و در این مورد خاص نرخ جایگزینی زمانی می‌تواند منجر به پایداری صندوق‌های بازنشستگی شود که اولاً

شکل ۸ ارتباط نرخ جایگزینی و پایداری صندوق و همچنین مستمری‌های پرداختی را نشان می‌دهد. نسبت مقرری بازنشستگی در مقایسه با آخرین حقوق و دستمزد مبنای بیمه پردازی، نرخ جایگزینی نام دارد. مقدار بالای این نرخ منجر به افزایش هزینه‌ها یا مصارف صندوق و نرخ پایین آن منجر به کاهش هزینه‌ها یا مصارف سازمان می‌گردد. در واقع نرخ جایگزینی یکی از مؤلفه‌های مهم و تأثیرگذار بر پایداری صندوق‌های بازنشستگی است. در صورتی که نرخ جایگزینی بالا باشد، صندوق نیازمند تأمین منابع بیشتر و در صورتی که نرخ جایگزینی پایین باشد صندوق به منابع کمتری برای تأمین مستمری بازنشستگان نیاز دارد، و این امر بر مدیریت دارایی منابع صندوق‌ها نیز اثرگذار است. بدون شک یکی از راهکارهای ایجاد تعادل در منابع و مصارف صندوق‌ها تغییر نرخ جایگزینی از طریق اصلاح نحوه محاسبه حقوق بازنشستگی

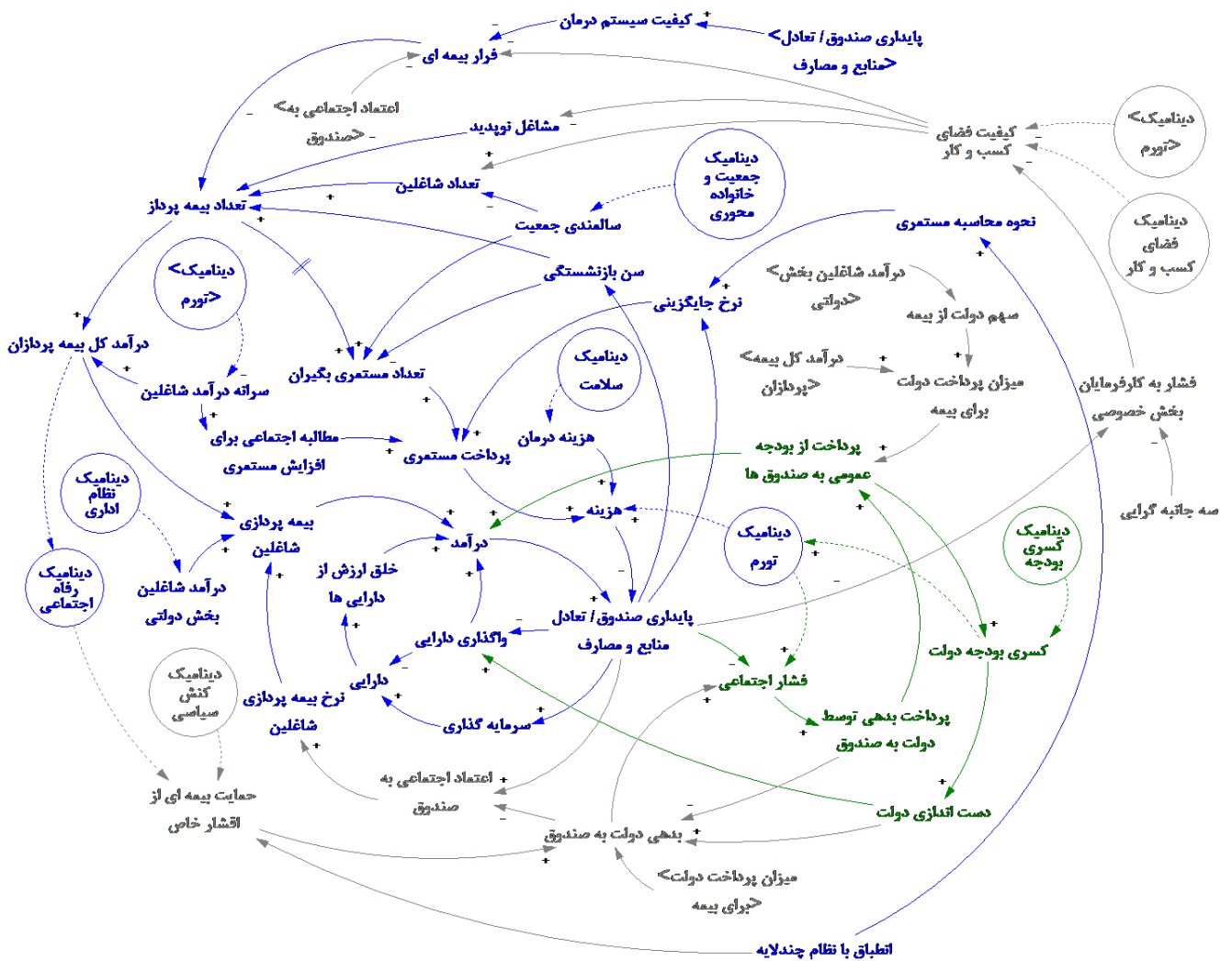
شکل ۸ همچنین تأثیر پایداری صندوق بر سیستم درمان و فرار بیمه‌ای را نیز به تصویر می‌کشد. یکی از عوامل تأثیرگذار که سبب گرایش افراد به عضویت صندوق‌ها و پرداخت حق بیمه‌های دوره‌ای می‌شود، امکانات و کیفیت خدمات درمانی است که آن صندوق در اختیار بیمه‌شدگان قرار می‌دهد. در صورت کفایت و کیفیت امکانات و خدمات درمانی میل به بیمه‌گریزی کاهش و تعداد بیمه‌پردازان نیز افزایش می‌یابد.

سایر متغیرهای اقتصادی برون‌زا نظیر نرخ تورم کنترل شود و دوم اینکه از تحمیل هزینه و تعهد خارج از اصول و قواعد بیمه‌ای با هدف حفظ قدرت خرید طبقه فرودست جامعه به صندوق‌های بازنشستگی پرهیز شود. کشورهای پیشگام عمده‌تاً قدرت خرید طبقه فرودست جامعه از جمله بازنشستگان و مستمری‌بگیران را سطح سیاست‌های حمایتی مورد توجه قرار می‌دهند و از تحمیل آن به صندوق‌های بازنشستگی پرهیز می‌کنند.

شکل ۸. نرخ جایگزینی و فرار بیمه‌ای

شکل ۹. کسری بودجه دولت

نرخ حقوق و دستمزد شاغلین نیز می‌بایست افزایش یابد و به تبع افزایش حقوق شاغلین، مطالبه اجتماعی مستمری‌بگیران برای همسان‌سازی مستمری آنان با حقوق شاغلین شکل می‌گیرد، مطالبه‌ای برگرفته از فشارهای اقتصادی و کاهش قدرت خرید آنان که البته هیچ‌گاه کسوری نیز بابت آن به صندوق‌های بازنشستگی پرداخت نکرده‌اند. این امر منجر به افزایش هزینه‌های صندوق‌ها و در نتیجه کاهش پایداری و تعادل منابع و مصارف آنان می‌گردد. لازم به توضیح است طی دو سال اخیر سیاست ترمیم و متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان کشوری و لشگری و متعاقب آن سازمان تأمین اجتماعی، کسری بودجه دولت و صندوق‌ها را تشدید کرده و یکی از عوامل برهم‌زننده تعادل در صندوق‌ها بوده است. لازم به توضیح است موضوع متناسب‌سازی صندوق‌های بازنشستگی صنفی و شغلی نظیر صندوق کارکنان نفت، بنادر و کشتیرانی، بانک‌ها و ... به‌عنوان یک مسئله و چالش؛ ظهور و بروز کمتری داشته است. زیرا عمدتاً هزینه این صندوق‌ها از محل منابع دستگاه‌های اجرایی مادر و خارج از

شکل ۹ به رابطه کسری بودجه دولت و متغیرهای مؤثر و متأثر بر آن می‌پردازد. کسری بودجه دولت از دو طریق صندوق‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از یک سو کسری بودجه دولت منجر به عدم ایفای تعهدات دولت به صندوق‌ها می‌گردد و نیز مشاهده شده است که دولت‌ها حتی در برخی دوره‌ها برای تأمین هزینه‌های خود به منابع صندوق‌ها روی آورده و دارایی‌های آنها را صرف تأمین کسری بودجه کنند. این دو عامل موجب کاهش پایداری صندوق و افزایش فشار اجتماعی بیمه‌شدگان و مستمری‌بگیران به جهت ترس از عدم ایفای تعهدات بلندمدت صندوق‌ها می‌شود. با افزایش فشار اجتماعی و عدم توانایی صندوق در پوشش هزینه‌ها، دولت ناگزیر به کمک به صندوق‌ها و یا پرداخت بدهی‌های خود از پول‌های بدون پشتوانه می‌شود که علاوه بر تشدید کسری بودجه بر رشد نرخ تورم نیز تأثیر می‌گذارد؛ افزایش نرخ تورم مجدداً منجر به مطالبه اجتماعی افزایش حقوق حداقل به اندازه نرخ تورم و در نتیجه تسلیم و تمکین و تشدید بحران صندوق‌ها می‌گردد. با افزایش نرخ تورم،

۹. بحث و نتیجه‌گیری

که علاوه بر تشدید بحران صندوق‌های بازنشستگی، موجب شده است که بخش قابل‌اعتنایی از شاغلین کشور به‌رغم نص صریح قانون از پوشش بیمه پایه اجتماعی محروم بمانند و در عین حال یارانه‌های بیمه‌ای از توزیع متوازن برخوردار نباشد. اهم اصلاحات متصور در این حوزه در دو قالب اصلاحات ساختاری و اصلاحات پارامتریک قابل‌دسته‌بندی است. تقویت نهاد سیاستگذار، تقویت یا ایجاد نهاد تخصصی و تنظیم‌گر بیمه‌ای با رویکرد تقویت تنظیم‌گری و چندجانبه‌گرایی، اصلاح ساختار و قوانین و مقررات صندوق‌های بازنشستگی مبتنی بر استقرار نظام چندلایه بیمه‌ای و همچنین اصلاح ساختار بودجه با رویکرد ایفای تعهدات و تأدیه بدهی دولت به صندوق بازنشستگی؛ از جمله مهم‌ترین اصلاحات ساختاری در این حوزه تلقی می‌شود. افزایش سن بازنشستگی متناسب با سن امید به زندگی به صورت تدریجی، اصلاح نحوه محاسبه حقوق بازنشستگی به صورت تدریجی، تغییر نرخ مشارکت سهم دولت، بیمه پرداز و کارفرما در سطوح بالاتر حقوقی با رویکرد افزایش مشارکت فرد مبتنی بر استقرار نظام چندلایه بیمه‌ای (بیمه پایه-مازاد-مکمل)، تغییر قوانین در جهت دشوار کردن بازنشستگی‌های پیش از موعد، پوشش بیمه افراد فاقد پوشش بیمه پایه اجتماعی با مشارکت فرد و از طریق آزمون وسیع، حذف معافیت‌های بیمه‌ای بلاوجه از طریق آزمون وسیع، و ایجاد زمینه‌های قانونی لازم جهت پوشش بیمه کارفرمایان و شاغلین مشاغل پلتفرمی؛ از جمله مهم‌ترین اصلاحاتی است که می‌تواند منجر به کاهش بحران صندوق‌های بازنشستگی و ایفای تکالیف دولت در حوزه بیمه‌ای شود. از آنجاکه صندوق‌های بیمه اجتماعی کارکرد درازمدت دارند، هرگونه قانونگذاری مقطعی و فاقد جامعیت بدون توجه به نتایج درازمدت، می‌تواند وضعیت بیمه‌های اجتماعی را در بلندمدت با مخاطرات بیشتری روبه‌رو کند. به نظر می‌رسد سیاستگذاری در حوزه بیمه اجتماعی و بازنشستگی باید دربرگیرنده تدابیری برای پایداری صندوق‌های بازنشستگی و استمرار ارائه تعهدات و خدمات در قبال بیمه‌شدگان با رعایت الزامات علمی و محاسبات بیمه‌ای باشد. در شرایط کنونی انجام اصلاحات نیازمند اجماع همه‌جانبه از سوی قوای سه‌گانه و گفتمان اجتماعی در پذیرش آثار اجتماعی آن از سوی مردم است.

نظام‌های بازنشستگی و تأمین اجتماعی کشور نقش اساسی در حفظ کرامت انسان‌ها، رفاه اجتماعی و زندگی به‌دور از فقر دارند؛ اما کاستی‌های نظام تأمین اجتماعی کشور، تحقق‌پذیر این آرمان‌ها را با چالش‌های جدی روبه‌رو کرده است. نگاهی به اطلاعات موجود صندوق‌های بازنشستگی کشور نشان می‌دهد که نظام بازنشستگی با چالش‌های عمده‌ای روبه‌روست که اثر قابل‌توجهی بر نحوه تضمین رفاه سالمندان در آینده و همچنین ذخایر کافی برای تأمین تعهدات آتی پذیرفته شده آنان دارد. بخش عمده چالش‌های موجود در نظام بیمه اجتماعی ناشی از کیفیت قانونگذاری‌هاست که نحوه مدیریت صندوق‌ها و عملکرد آنها را نیز تحت تأثیر قرار داده است. به اعتقاد اکثر صاحب‌نظران، مهم‌ترین بحرانی که نظام بیمه اجتماعی کشور از آن رنج می‌برد، پایداری منابع مالی صندوق‌های بازنشستگی است که تبدیل به یکی از ابرچالش‌های کشور شده است. «قوانین غیرمتکی بر محاسبات بیمه‌ای و تحمیل بیمه‌های یارانه‌ای (بدون تأمین منابع آن) به صندوق‌های بازنشستگی»؛ «عدم استقرار نظام چندلایه بیمه‌ای»؛ «عدم تناسب بین امید به زندگی و سن بازنشستگی در کشور»؛ «روند فزاینده نسبت سالمندی در کشور»؛ «تنوع بی‌قواره در قوانین و مقررات بیمه‌ای و خدمات آنها»؛ «وجود تبعیض‌های درون یک صندوق و بین صندوق‌های بازنشستگی»؛ «سیاستگذاری نادرست در تشویق به اشتغال در مشاغل سخت و زیان‌آور»؛ «مخدوش شدن چندجانبه‌گرایی در نظام بازنشستگی»؛ «ضعف در نهاد سیاستگذار در حوزه تأمین اجتماعی و مدیریت صندوق‌ها و سرمایه‌گذاری آنها و مداخلات سیاسی در انتصابات و حکمرانی آنها»؛ «نوسانات اقتصادی و پیامدهای زیان‌بار آن بر حوزه بیمه‌ای»؛ و «عدم توان دولت در ایفای تعهدات و تأدیه بدهی‌ها به صندوق‌های بازنشستگی» از جمله مهم‌ترین دلایل بروز این وضعیت است. در عین حال «گسترش مشاغل غیررسمی و موقتی‌سازی قراردادهای کار»؛ «عدم تناسب و تعادل در توزیع یارانه‌های بیمه‌ای و تعهدات بیمه‌ای بلاوجه دولت ناشی از قوانین الزام‌آور بدون توجه به توان مالی دولت و استحقاق سنجی»؛ و «ضعف در استقرار بیمه اجتماعی پایه (فراگیر)» از دیگر مسائل و مشکلات حوزه بیمه‌ای است.

جدول ۱۵. اهم قوانین تعهد آور در سازمان تأمین اجتماعی

ردیف	مستندات قانونی	موضوع
۱	تبصره «۲» بند «۱» ماده (۲۸) قانون تأمین اجتماعی	سه درصد حق بیمه سهم دولت
۲	ماده واحده قانون معافیت از پرداخت سهم کارفرمایی که حداکثر ۵ نفر کارگر دارند و تبصره «۱» آن	معافیت از پرداخت سهم کارفرما (حداکثر ۵ نفر)
۳	تبصره «۲» ماده (۴) آیین‌نامه اجرایی قانون حرف و مشاغل آزاد مصوب ۱۳۶۶/۷/۲۹ هیئت وزیران	سه درصد قانون حرف و مشاغل آزاد
۴	تبصره «و» ماده (۹) قانون بیمه همگانی	مابه‌التفاوت سهم درمان مشمولین قانون تأمین اجتماعی
۵	قانون بیمه بازنشستگی فوت و ازکارافتادگی بافندگان قالی، قالیچه، گلیم و زیلو مصوب ۱۳۷۶/۹/۱۱ و آیین‌نامه اجرایی آن	حق بیمه بافندگان قالی، قالیچه، گلیم و زیلو
۶	ماده (۴۹) قانون برنامه سوم تنفیذ شده در ماده (۱۰۳) قانون برنامه چهارم توسعه	تخفیف در میزان حق بیمه سهم کارفرما در ازای اشتغال جدید
۷	ماده (۱۰) تنظیم بخشی از مقررات نوسازی صنایع کشور	کسور ناشی از بازنشستگی پیش از موعد در ازای اشتغال جدید
۸	قانون اصلاح مواد (۹) و (۱۰) قانون تنظیم بخشی از مقررات تسهیل نوسازی صنایع کشور و اصلاح ماده (۱۱۳) قانون برنامه سوم توسعه و تبصره آن	مستمری تا احراز شرایط قانونی ماده (۱۰) قانون نوسازی صنایع
۹	بند «۳۹» قانون بودجه سال ۱۳۸۸ کل کشور	پرداخت حمایت یارانه‌ای دولت به مستمری‌بگیران
۱۰	قانون حمایت از آزادگان مصوب ۱۳۶۸/۹/۱۳ و اصلاحات بعدی	ایام اسارت آزادگان
۱۱	بند «ع» تبصره «۲۰» ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۸۶	مزایای ناشی از گروه تشویقی همکاران فرزند شهید
۱۲	مفاد تبصره «۳» ماده (۱) و ماده (۳) آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح نحوه بازنشستگی جانبازان مصوب هیئت وزیران	مستمری ارفاقی بازنشستگی جانبازان دستگاه‌های غیردولتی و حق بیمه سنوات ارفاقی به آنها
۱۳	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۹۹) قانون برنامه چهارم توسعه در اجرای بند «ج» ماده (۳۷) قانون برنامه سوم	حق بیمه کارکنان جانباز سهم بیمه شده و سهم کارفرما
۱۴	ماده (۱۰) قانون تسهیلات استخدامی جانبازان مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱ مجلس شورای اسلامی	جانبازان مشمول کسر کار
۱۵	ماده (۶) قانون تسهیلات استخدامی جانبازان مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱ مجلس شورای اسلامی	حق بیمه جانبازان (مدت خدمت در جبهه + مدت معالجه)
۱۶	توافق‌نامه فی‌مابین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تأمین اجتماعی و مؤسسه کمک به توسعه فرهنگ و هنر به شماره ۵۰۰/۸۲۰۱۱ مورخ ۱۳۸۱/۹/۱۱	حق بیمه نویسندگان و پدیدآورندگان کتاب

موضوع	مستندات قانونی	ردیف
۲۳ درصد حق بیمه دوران سربازی و حضور داوطلبانه در جبهه	ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح تبصره «۱۴» قانون کار و الحاق یک تبصره به آن	۱۷
مزایای مرخصی استحقاقی ایام اسارت همکاران آزاده	بند «ع» تبصره «۲۰» ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۸۶	۱۸
حقوق و مزایای ایام مرخصی استعلاجی جانبازان	تبصره ماده (۱۹) قانون تسهیلات استخدامی جانبازان مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱ مجلس شورای اسلامی	۱۹
اجرای قانون بازنشستگی پیش‌از‌م‌و‌ع‌د	مصوبه ۱۳۸۶/۶/۵ مجلس و تصویب‌نامه شماره ۱۳۱۹۱/۲/ت/۳۸۴۳۴ ک مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۷ هیئت وزیران	۲۰
حق بیمه رانندگان، خادمین مساجد و باربران	بند «ض» تبصره «۱۴» قانون بودجه کل کشور ۱۳۸۶	۲۱
صنایع نساجی اصفهان و بهشهر	مصوبه شماره ۴۲۹۳۷/۴ ت ۱۳۷۰ مورخ ۱۳۸۳/۸/۱۹ هیئت وزیران	۲۲
حق بیمه و مستمری پیش‌از‌م‌و‌ع‌د کارکنان بنیاد شهید و کمیته امداد امام (ره)	مصوبه شماره ۷۶۱۸۰/۷ ت ۴۲۶۵۲ مورخ ۱۳۸۸/۴/۱۰ هیئت وزیران و نامه شماره ۴۰۰/۸۲۰/۱۷۸۹ مورخ ۱۳۸۸/۸/۱۰ معاونت محترم ریاست جمهوری	۲۳
حق بیمه کارگزاران مخابرات روستایی	بند «۹۹» قانون بودجه سال ۱۳۹۰ کل کشور و موافقت‌نامه شماره ۸۷۹۲۶ مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۲۰ فی‌مابین سازمان و معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور	۲۴
حق بیمه موضوع بند «ه» ماده (۷) قانون ساختار جامع سازمان تأمین اجتماعی (ارزش روز مطالبات)	بند «ه» ماده (۷) قانون ساختار جامع سازمان تأمین اجتماعی	۲۵

مأخذ: گزارش بررسی وضعیت سازمان تأمین اجتماعی و ضرورت اصلاحات بنیادی در آن، ۱۳۹۶ [۱۸].

۱. ابراهیم‌نژاد، علی و مهتاب کریمی (۱۳۹۷). «چالش حکمرانی در صندوق‌های بازنشستگی»، فصلنامه تأمین اجتماعی، سال ۱۳، ش ۴.
۲. آذر، عادل و محمد صفری، (۱۳۹۵). «شناسایی عوامل مؤثر بر پایداری طرح‌های بازنشستگی خصوصی با استفاده از رویکرد ترکیبی متدولوژی سیستم‌های نرم و نگاشت شناختی فازی»، نشریه علوم مدیریت ایران، مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، دوره ۲، ش ۴۳.
۳. گزارش تحلیلی: بررسی روند تغییرات ساختار و ترکیب جمعیت کشور و آینده آن تا افق ۱۴۳۰ شمسی براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ (۱۳۹۸)، دفتر جمعیت نیروی کار و سرشماری گروه جمعیت و سلامت، مرکز آمار ایران
4. <https://population.un.org/wpp/>
۵. تهموری، سعید (۱۳۹۵). «اصلاحات اخیر مستمری‌های بازنشستگی و اثر توزیعی آنها»، مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
۶. دفتر بیمه‌های اجتماعی، (۱۴۰۰). بحران صندوق‌های بازنشستگی و ضرورت اصلاح، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
7. Pensions at a Glance 2021
8. Social Security Programs throughout the World, Africa
9. Social Security Programs throughout the World, Asia and the Pacific
۱۰. بزرافکن، فرهاد و حمید گماری (۱۳۹۸). «صندوق‌های بازنشستگی ایران در یک نگاه»، مؤسسه راهبردهای بازنشستگی صبا، شماره مسلسل ۶۲
11. Net Pension Replacement Rates (2018). OECD.org.
۱۲. موسوی‌نیک، کاویانی و پهلوان (۱۴۰۱). دفتر مطالعات رفاه اجتماعی (۱۳۹۹)، تصویر ابعاد فقر در ایران، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۱۳. سالنامه آماری سازمان تأمین اجتماعی سال ۱۴۰۰.
۱۴. رضوانی، حمیدرضا، حسینی‌نیا، نرگس (۱۴۰۰)، نشریه آماری صندوق بازنشستگی کشوری، دفتر برنامه ریزی و تعالی سازمانی، شماره بیست و پنجم، زمستان ۱۳۹۹.
۱۵. سالنامه آماری صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر ۱۴۰۰
۱۶. صندوق بین‌المللی پول (۲۰۱۷)، صندوق‌های بیمه بازنشستگی در ایران، گزارش فنی جولای ۲۰۱۷.
- <https://www.imf.org/en/>
۱۷. سالنامه آماری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی سال ۱۴۰۰.
۱۸. بررسی وضعیت سازمان تأمین اجتماعی و ضرورت اصلاحات بنیادی در آن (علل و اقدامات فوری مورد نیاز) (۱۳۹۶)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اجتماعی، شماره مسلسل ۱۵۵۶۹

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc@majles.ir